

FORNGUTNISK LJUDLÄRA.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM

MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND

FÖR ERHÅLLANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD

VID

LUNDS UNIVERSITET

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

SVEN OTTO MAGNUS SÖDERBERG,

Å AUDITORIUM N:o 1, ONSDAGEN DEN 28 MAJ 1879,

KL. 10 F. M.

LUND 1879.

FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGGJUTERI.

DOKTOR SAMUEL ÅBERG

TILLEGNAS DETTA ARBETE

MED TILLGIFVENHET OCH TACKSAMHET

AF

FÖRFATTAREN.

Förord.

Den skandinaviska dialekt, med hvilken vi göra bekantskap redan i Gotlands äldsta runinskrifter med yngre runor, men hvars mest omfattande och viktigaste språkminnesmärken vi dock träffa i de bevarade handskrifterna af Gutasaga och Gutasaga, intager en så egendomlig ställning såväl till den svensk-danska som till den norsk-isländska grenen af den skandinaviska språkstammen, att det torde kunna anses fullt berättigadt att behandla denna dialekts grammatik särskildt. Men å andra sidan komma egendomligheterna i Gotlands gamla språk att stå i sitt rätta ljus först genom en sammanställning af de former, vi der finna, med de motsvarande i gamla språkminnesmärken från det öfriga Norden. Först genom en dylik jemförelse visar det sig, hurusom det skandinaviska stamspråket på Gotland utvecklats sig på ett eget, i hög grad sjelfständigt sätt — än genom att bevara något gammalt, som annanstädes gått förloradt, än genom att sätta något nytt och egendomligt i stället — och därför bör en jemförelse med de andra nordiska språken icke saknas ens i en monografisk framställning af den här omhandlade dialekten, ty utan den kan ett riktigt bedömande af dialektens ställning icke ega rum.

Hvad nu efterföljande afhandling beträffar, så utgör den ett försök att med användning af den ofvan antydda methoden lemna en redogörelse för den

gamla Gotlandsdialektens ljudlära. — Denna dialekt har jag kallat "forngutniska", ett namn, som erbjuder sig af sig sjelf, när man efter de gamla handskrifternas exempel om det som rör Gotland brukar adjektivet "gutnisk". "Gutniska" omfattar i enlighet härmed öns språk från äldsta tider intill våra dagar, både "forngutniska" och "nygutniska", men med "forngutniska" betecknar jag språket i dialektens äldsta minnesmärken och särskildt det språk, som möter oss i den från början eller mitten af fjortonde århundradet härstammande pergamentshandskriften af Gutalag och Gutasaga. Visserligen är en del af runinskrifterna äldre än denna handskrift, men deras mer eller mindre ofullständiga ljudbeteckning gör, att de äro föga brukbara vid en framställning af språkets ljudlära. I följd häraf har jag, för att öfverallt hafva fast grund att bygga på, hufvudsakligen hållit mig till nyssnämnda handskrifts säkra språkstoff, och det är endast undantagsvis som jag begagnar mig af det mer eller mindre osäkra språkmaterial, som runinskrifterna erbjuda. Ur den yngre, från år 1587 härstammande pappershandskriften af Gutalag anför jag former, så ofta jag med dem kan belysa den äldre handskriftens språkform, hvars beskriifvande är det egentliga föremålet för min framställning. — I motsats till "forngutniska" brukar jag namnet "nygutniska" om den moderna Gotlandsdialekten.

Mina källor äro snart nämnda. Första rummet intager: "Gotlandslagen, utgifven af C. J. Schlyter" i sjunde bandet af "Samling af Sveriges Gamla Lagar". Utgifvarens namn är en borgen därför, att de här meddelade texterna af Gutalag och Gutasaga äro riktigt återgifna efter de gamla handskrifterna, hvarför jag härifrån hemtat mitt material med samma trygghet, som om jag hade haft handskrifterna sjelfva framför mig. — I "Gutniska Urkunder, Akademisk Afhandling af Carl Säve" (Stockholm 1859) äro Gutalag och Gutasaga samt de sex kapitel af den yngre handskriften, hvilka icke finnas i den äldre, aftryckta, men texten är här normaliserad och därför mindre brukbar för en grammatisk undersökning. Deremot har jag haft stort gagn af den lärrika inledningen, äfvensom jag begagnat mig af den läsning af Gotlands runinskrifter, som meddelas i "Urkunderna".

De nygutniska former, jag på åtskilliga ställen anför, äro hemtade från den mycket inskränkta literatur, som jag efter noggrann pröfning funnit vara pålitlig, d. v. s. i främsta rummet från Säves afhandling "De starka Verberna i Dalskan och Gotländskan" (Upsala 1854). Samme författares afhandling i fjerde bandet af C. Molbechs historiska tidskrift (Kiöbenhavn 1843): "Bemærkninger over Öen Gotland, dens Indbyggere, og disses Sprog", lider visserligen

af en mängd tryckfel, men Rietz dömer för strängt, när han (Svenskt Dialektlexikon, inledningen pag. III) säger, att den språkliga delen af afhandlingen till följe deraf "är nästan obrukbar". Med någon kännedom om gutniskan kan man nämligen i de flesta fall lätt upptäcka, hvad Säve verkligen skrifvit, och brukad med kritik, lemnar denna afhandling många goda upplysningar, som man ingen annanstädes finner. Annat är deremot förhållandet med den nygutniska ordlista, som finnes aftryckt i tredje upplagan af Almqvists svenska språklära (Stockholm 1840), och hvars opålitlighet likaledes blifvit af Rietz (se a. st.) iakttagen; ty här förekommer icke blott en mängd vilseledande tryckfel, utan ordlistan, som blifvit Almqvist meddelad af Carl Säve, har i Almqvists hand undergått talrika förändringar, hvarigenom bevisligen oäkta gutniska former blifvit inblandade bland mer eller mindre äkta, på hvilkas riktighet man därför icke heller kan lita, utom försåvidt som den kan på annat sätt uppvisas. Det torde därför anses fullt berättigadt, att jag alldeles underlåtit att begagna denna källa vid mina undersökningar. Deremot har jag använt alla de säkra upplysningar om gutniskan, som jag kunnat finna hos Rydqvist och Rietz.

Till närvarande afhandling om förngutniskans ljudlära kommer framdeles att sluta sig en utförligare framställning af samma dialekts formlära, hvartill stoffet är insamladt och hvaraf ett större parti redan är utarbetadt.

Slutligen bör jag med tacksamhet omnämna, att docenten doktor L. F. Wimmer i Köpenhamn är den, som gifvit mig första impulsen till närvarande arbete, derigenom att jag fick åhöra en del af de föreläsningar, han läsåret 1873—4 vid Köpenhamns universitet höll öfver Gutalag och Gutasaga. De upplysningar, jag direkte hemtat från dessa föreläsningar, har jag i det följande utmärkt med ett (W).

Förkortningar.

ANO = Annaler (Aarbøger) for Nordisk Oldkyndighed og Historie.

Fick = Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen, Dritter Band, Dritte Auflage, Göttingen 1874.

Fgutn. = forngutniska.

Fno. = fornnorska.

Fsv. = fornsvenska.

Fritzner = Ordbog over det gamle norske Sprog af Joh. Fritzner, Kristiania 1867.

GL = Gutalagen. Under denna benämning innefattar jag för korthetens skull, så ofta ingen tvetydighet kan ega rum, både Gutalag och Gutasaga eller hela texten i pergamentshandskriften, hos Schlyter signerad A, i motsats till den yngre handskriften, som hos Schlyter är signerad B. Vid texternas citerande brukar jag samma förkortningar som de i Schlyters upplaga förekommande, med det undantag, att jag betecknar citat ur Gutasaga (af Schlyter kallad Gotlands Historia) genom att sätta ett S framför kapitlets nummer.

Holtzmann Altd. Gram. = Altdeutsche Grammatik von Adolf Holtzmann, I, 1, Leipzig 1870.

Leffler Bidrag = Bidrag till läran om i-omljudet af L. F. Leffler, i T. f. F. og P., Ny Række, Andet Bind.

Leffler v-omljudet = Om v-omljudet af *ȳ*, *i* och *ei* i de nordiska språken I. Af L. F. Leffler. I Upsala Universitets Årsskrift 1877.

Nygutn. = nygutniska.

Oxford Orderboken eller Oxf. = Icelandic-Englisch Dictionary, by Gudbrand Vigfusson, Oxford 1874.

Rietz = Svenskt Dialekt-Lexikon af J. E. Rietz.

Rydg. = Svenska Språkets Lagar af J. E. Rydqvist. Band. I—IV.

Schlyter GL. = Gotlandslagen, utgifven af C. J. Schlyter, Lund 1852.

Schlyters Lexikon = Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar, af C. J. Schlyter, Lund 1877.

Sievers = Grundzüge der Lautphysiologie von Eduard Sievers, Leipzig 1876.

Säve M. = Bemærkninger over Öen Gotland, dens Indbyggere, og disses Sprog, af Carl Säve. I fjerde bandet af C. Molbechs historiska tidskrift (se förordet).

Säve St. V. = De starka Verberna i Dalskan och Gotländskan, af Carl Säve, Upsala 1854.

Säve Urk. = Gutniska Urkunder: Gutalag, Gutasaga och Gotlands Runinskrifter, Språkligt Behandlade. Academisk Afhandling af Carl Säve. Stockholm 1859.

Tamm = Om fornnordiska feminina, afleda på *ti* och *ipa*, af Fredrik Tamm. Upsala Universitets Årsskrift 1877.

T. f. F. og P. = Nordisk Tidskrift for Filologi og Pædagogik.

Wimmer Fno. Forml. = Fornnordisk Formlära af Ludv. F. A. Wimmer, Lund 1874.

Wimmer Lb. = Oldnordisk Læsebog af Ludv. F. A. Wimmer, Anden omarbejdede Udgave, København 1877.

äVGL = Äldre Westgötalagen.

Åkerns Sagor = Åkerns Sagor, spridda drag ur Odlingshäfderna och Folkklivet på Gotland, af P. A. Säve, Stockholm 1876. (En mängd nygutniska ord anföras i denna afhandling).

Forngutnisk Ljudlära.

I. Vokaler.

§ 1.

I GL. betecknas sex enkla vokaler *a, e, i, o, u, y*, hvilka samtliga kunna vara både långa och korta, vidare tre diftonger: *ai, au, oy* samt en s. k. tri-ftong: *iau*. Tecken för å-, ä-, och ö-ljuden saknas, och likaledes sjelfva ljuden, såsom vi här nedan skola visa.¹ — Vokalfördubbling förekommer mycket sparsamt: *laas* 36: 1, fno. *láss*; *haan* 2: 2 bis, fno. *hön*; *paar* 20: 1, S: 5, fno. *þér*; *siir* 3: 3, 6: 1, 16: 2, fno. *sér* (sibi); *seen*, sammandraget af *sipan*, 6 pr. Oaktadt exemplens ringa antal bör fördubblingen likväl icke anses för betydelslös eller oafsigtig, utan har helt visst haft till syfte att utmärka vokallängd i de anförda orden. I dylikt fall måste man emellertid betrakta fördubblingen såsom skriffel i *suumar* 9 och *hiin* 17: 4 (nt. sing. mask.), ty i dessa ord är stamvokalen ursprungligen kort (fno. *sumar* och *hinn*) och var det ännu i gutniskan på den tid, då GL. nedskrefs (se § 17).

A. Om vokalerna i betonade stafvelser.

§ 2.

1. *A* svarar regelbundet till fyra fno. ljud, nämligen *a, á, ø* och *ø*.

¹ Tecknet *æ* förekommer en gång, men blott såsom grafisk beteckning för *a* i ordet *ambætmi* (dat. sing.) 2: 3; jfr. *ambatn* 6: 5. — Tecknen *i* och *j*, *u* och *v* (*w*) begagnas i handskriften utan åtskilnad i betydelsen: *i* och *j* äro begge tecken både för vokalen *i* och halfvokalen *j*: t. ex. *njauta*, *njaurj*, *sitiandi* 19: 18, *riřia* 19: 20, *annj hendi* 19: 26, *mjp* 22, *hujlik* 48 o. s. v. (se Rydq. IV 53 och Lyngby T. f. F. og P. II 313); *u* och *v* (*w*) brukas begge såsom tecken både för vokalen *u* och halfvokalen *v*: t. ex. *ujtniscunur* 2: 2, *cuma sujn* 41, *annzsuaraþv* S: 1, *barnvm* 5 rubr., *cunv* 15: 1, *tiv* (= *tiu*) 16: 1, *drarm* S: 1, *figura* 19: 19, *þryzuar*, *vm* 13: 5, *vppi* 19: 11 o. s. v. — För *y* har handskriften några gånger *u*: *fulgin* 5 pr, för *fylgin*, *burþj* 6: 3 för *byrþi*, *buti* 28: 4 för *byti* (= fno. *bóti*).

Exempel: *taka* 13: 5 = fno. *taka*, *gar* 6: 1 = fno. *gorr*,
 raða 37: 1 = fno. *ráða*, *síar* 36: 1¹ = fno. *sjór*.

Om *a* svarande till fno. *ø* och *ó* se paragr. 14.

2. *A* svarar till fno. *e*, i-omljud af *a*, i *sakr* 4, fno. *sekr*, *starkr* 19: 10, fno. *sterkr*, och *maga* 1, fno. *mega*. Om *sakr* och *starkr*, som äfven i fsv. hafva *a*, se § 3 mom. 5. I *maga* har fgutn., äfvenledes i öfverensstämmelse med fsv., bevarat den urspr. vokalen (got. *magan*).²

Vidare har GL. *a* för fno. *e* i pron. *hvar*, fno. *hverr*, t. ex. "ier *hvar* har af" 62, "huar sum haggr" 63 pr. Det är emellertid blott i lagens yngre kapitel,³ som detta pronomen har *a*; i lagens äldre delar göres bestämd skilnad mellan *hvar*, fno. *hvárr*, och *hver*, fno. *hverr*. Man iakttaga vexlingen mellan *hvar* och *hver* kap. 19: 25. "Slar þu manni tendr yr hafpi þa bytir þu so *huern* sum han dyrir (för dyr) ir; yfru fremstu tva bytir at tueim marcum pennjnga *huarn*, en þa tva sum þar nest sitia at mare pennjnga *huarn*, en síþan *huern* at mare pennjnga".

Om *a* för fno. *e* uti *kar*, fno. *ker*, se § 15; se der också om *a* för fno. *é* uti orden *þar* och *tvar*, fno. *þér* och *tvér*.

3. *A* förekommer omvexlande med *e* i lagens äldre delar uti præsensformerna af verben *vera* och *verþa*, fno. *vera* och *verða*. Dessa äldre former med *e* äro dock här allmännare än de förmodligen genom analogi med præt. *var* och *varþ* uppkomna formerna *vara* och *varþa* (Rydq. I 284), men i lagens yngre kapitel och i Gutasaga äro *vara* och *varþa* enrådande.⁴

¹ Detta ord förekommer blott på det anförda stället och i dat. sing., styrdt af præp. af: *af sia*. Jag anför emellertid alltid substantiv i nmt. sing., adj. i nmt. sing. mask. och verb i præs. inf., om dessa former också icke förekomma i texten, men otvunget låta bilda sig af dem, som förekomma.

² I fno. *mega* härleder omljudet sig förmodligen från præs. konj., hvarifrån det inträngt i de andra præsensformerna. Konj. *mega* = got. **magjau*, liksom konj. *skyta* (af *skulu*) = got. *skuljau*.

³ Säve har uppvisat, att språket icke är likformigt detsamma i hela GL, utan att sagan och kap. 62, 63 och 65 af lagen utmärka sig genom en språkform, som i flere punkter är yngre än den, som förekommer i lagens öfriga kapitel. Se "Urkunderna" pagg. VII—X, der de yngre ordformer, som träffas i sagan och de nämnda kapitlen af lagen, uppräknas. I det följande skall jag på behöriga ställen anmärka dessa skiljaktigheter mellan GL:s äldre och yngre delar.

⁴ Enligt Säves räkning (Urk. p. X) förekommer i lagens äldre kapitel inf. *vera* 7 ggr, men inf. *vara* 5 ggr. I denna del af lagen träffas præs. sing. *varþr* 7 pr., præs. pl. *varþa* 14: 2, 60, men annars blott præsensformer med *e*: *verþr* (36 ggr enligt Säve Urk. pag. 62 not.), *verþi*, *verþin* (præs. konj.).

§ 3.

1. *E* motsvarar regelbundet tre fno. ljud, nämligen: *è*, *ε* och *ê*, af hvilka de två senare uppkommit genom i-omljud af *a* och *á*. Exempel:

<i>vegr</i> S: 5 = fno. <i>vegr</i> ,	<i>segja</i> 3: 1 = fno. <i>segja</i> ,
<i>lesa</i> 60 = fno. <i>lesa</i> ,	<i>mela</i> 56: 1 = fno. <i>mēla</i> ,
<i>lengr</i> 20 pr. = fno. <i>lengr</i> ,	<i>netr</i> 9 = fno. <i>nētr</i> . ¹

2. Deremot motsvaras fno. *é* i fgutniskan i allmänhet af *i*:

<i>vittr</i> 17: 4 = fno. <i>véttr</i> , ²	<i>litu</i> S: 5 = fno. <i>létu</i> ,
<i>kni</i> 23: 4 = fno. <i>kné</i> ,	<i>hit</i> S: 1 = fno. <i>hét</i> ,
<i>vi</i> 4 = fno. <i>vé</i> ,	<i>sia</i> 14 pr. = fno. <i>sjá</i> (för <i>*séa</i>). ³

Vidare i pronominalformerna: *vir* 1 = fno. *vér*, *ir* S: 2 = fno. *ér*, *mir* S: 2 = fno. *mér*, *þir* (tibi) 9 = fno. *þér*, *sir* = fno. *sér*. I *vir* har fgutn. möjligen bevarat ett långt *i* (got. *weis*); *ir*, *mir*, *þir*, *sir*, hafva ursprungligen kort vokal, men att fgutn. haft lång vokal i dessa former, i likhet med fno. (Wimmer Fno. Forml. §. 16a), är antagligt på grund af den tre gånger förekommande teckningen *siir* (se § 1).⁴

¹ Nygutn. *mela* och *netar* med långt, slutet *e* (Säve M. p. 224 och 247). Att uttalet varit detsamma på den tid, då GL. nedskrefs, skall här nedan visas (§ 8).

² Om formerna *véttr* och *vëttr* i fno. se Wimmer Fno. Forml. § 56 anm. 2. *Véttr* är icke blott en af teorin förutsatt form, utan ordet förekommer verkligen så skrifvet i gamla handskrifter, se t. ex. Jónsvíkingasaga p. 35 i Cederschiölds upplaga, utgifven efter Cod. Holm. N:o 7, 4:o. Samma handskrift har, efter hvad doc. Cederschiöld meddelat mig, på flere ställen *véttr*, men aldrig *vëttr* eller *vættr*.

³ Att i fgutn. *sia* i icke är halfvokal, utan långt, betonadt *i*, finner man af den nygutn. formen *säi* (för **säia*), ty nygutn. *äi* är fgutn. *i* (se Säve St. V. pag. 13). Öfvergången från *éa* till *já* är för öfrigt egendomlig för fno. Se Rydq. IV p. 25.

⁴ *I* står för ett urspr. långt *e* uti præteritum af verben *fa* och *ganga*: *ficch* 37 pr., *gicc* S: 2 och 4, *gingu* S: 2, *gingin* (konj. plur.) 2: 1; men om det här uppstått omedelbart af det långa *e*, är mycket övisst. Redan i de allra äldsta fno. språkmonumenten är det långa *e* i dessa former förkortadt: *fekk*, *gekk*, plur. *fengum*, *gengum* (se Gislason ANO 1860 p. 327—30 och Wimmer Lb. p. VIII). Att de äfven i GL. hafva kort vokal, kan man sluta af skriftsättet *ficch* och *gicc* (det senare på två ställen), ty konsonantfördubbling förekommer i GL. endast undantagsvis efter lång vokal. Förmodligen har gutniskan liksom fno. en gång i dessa former haft kort *e*, och detta först i formerna med *ng* d. v. s. i plur. och konj. öfvergått till *i*, som sedermera också inträngt i indik. sing. I fsv. träffas blott pluralformerna *finu* och *gingu* med *i* (Rydq. I 126—8), men i sing. både *fek* (*fæk*) och *fik*, *gek* (*gæk*) och *gik*. Fno. har vid sidan af formerna *fengum* och *gengum* *finum* och *gingum*, men i sing. blott *fekk* och *gekk*. — Partic. præt. af *ganga* heter i GL. *gangin* 13: 5 (af *fa* förekommer icke partic. præt. i GL.), fno. *genginn* el. *ginginn*, hvilka senare former jag anser hafva uppkommit i st. f. *ganginn* genom analogi med præt. plur. — I ordet

3. Fgutm. har dock *e* för fno. *é* i följande ord:

<i>sei</i> , <i>sein</i> ¹ = fno. <i>sé</i> (præs. konj. af <i>vera</i>),	<i>retr</i> 60 = fno. <i>réttr</i> ,
<i>fe</i> ² 2: 2 = fno. <i>fé</i> ,	<i>retta</i> 31 = fno. <i>rétta</i> ,
<i>lerept</i> 65 = fno. <i>lérept</i> ,	<i>reþ</i> S: 4 = fno. <i>réd</i> (af <i>ráða</i>).

I fsv. heter præs. konj. af *vera se* (Rydq. I p. 154), men i de öfriga här uppräknade orden har det långa *e* öfvergått till *æ* i fsv. (se Rydq. *fæ* II 162, *rætter* II 52, *lærept* II 116, *ræþ* I 163), och förmodligen har äfven gutniskan tidigare här haft ä-ljud, då det långa ä-ljudet i detta språk öfvergått till *e*, medan det långa *e*-ljudet öfvergått till *i*.³

4. *E* svarar till fno. *a* (*ø*) eller *á* (*ó*):

a) I *et*, fno. *at* (*óru*), och *þet*, fno. *þat*. Någon yttre grund till öfvergången från *a* till *e* i dessa ord fins icke, utan har *e* här uppkommit af *a* genom försvagning. *At* förekommer med samma betydelse som *et* i lagens äldre delar sex ggr (2 pr., 3: 3 bis, 6 pr., 18 pr., 22 sl.), men i sagan är *at* lika vanligt som *et* (jfr. Säve Urk. p. IX).

b) I *elin* (*eln*),⁴ fno. *alin* (*alun*, *óln*). Uti detta ord har *e* helt visst uppkommit genom i-omljud. Stammen är *alina*,⁵ som jag antager hafva en gång böjts som i fno. en del af stammarne på *-ila* (*ketill*, *lykill* m. fl. Wimmer Fno. Forml. § 37 anm. 2) och liksom dessa fått i-omljud i de osammandragna

hiskepr (*hiskep* allan S: 4) har *i* sannolikt uppstått af ett långt *e*, ty fsv. har *hæskaper* (Schlyters Lexikon p. 311), och såsom den gemensamma grundformen till detta och fgutm. *hiskepr* synes man böra antaga **hēskapr* (jfr. fgutm. *vittr* och fsv. *væter*, begge för **vētr*). Första stafvelsen är uppenbarligen stammen *hīva-*, got. *heiva-* (i *heivafrauja*), och i afledningen **hēskapr* är det urspr. *ī* behandladt på samma sätt som *ī* framför *hv* i fsv. *lea*, *læa* (Rydq. I 440 not.), af **līhva*, got. *leihvan*. Det till *hiskepr*, *hæskaper* svarande fno. *hjúskapr* synes hafva uppkommit i st. f. **hēskapr* (el. *hiskapr*?), derigenom att man velat omedelbart härleda det af neutr. *hjú* (*hjin*). Äfven i fsv. förekommer af detta ord flere dylika folk-etymologiska bildningar (se Schlyters Lexikon a. st.).

¹ Den yngre handskriften B har ofta *si* = *sei*, enligt Schlyter GL. p. 11 not. 14. För öfrigt anser jag de fgutm. konjunktiformerna *sei* och *sein* vara yngre analogibildningar för **sē* och **sēn*.

² Dock har detta ord fått *i* för *ē* i sammansättningen *filepi* 40, S: 1, fsv. *fælapi* eller *fælæpi*. Se Schlyters Lexikon p. 206.

³ För fno. *vēla* och *vēla* har GL. *vela* (*vela* um 14: 1), hvilket närmast svarar till den sistnämnda fno. formen. Fsv. har liksom fno. både *vela* och *vēla*, se Rydq. IV p. 95.

⁴ Af detta ord förekommer i GL. blott formerna *elna* (gt. sing. för *elnar* och gt. pl.) 19: 9 och *elnar* (acc. pl.) 20: 14. På gutaalnen (Säve Urk. p. 81) heter nmt. sing. *eln*, men detta hindrar icke, att på den tid, GL. nedskrefs, den äldre formen *elin* ännu kan hafva varit i bruk.

⁵ Got. *aleina* med lång pænultima är helt visst en egendomlig gotisk utveckling för **alina*. Grek. *ἀλένη*, lat. *ulina* visa, att pænultima är urspr. kort (W).

kasus, medan den ursprungliga vokalen kvarstått i de sammandragna: nmt. acc. **elin*, gt. *alnar* o. s. v. (jfr. *ketill*, dat. *katli*, pl. *katlar*). I fgutn. har omljudet inträngt i alla former, medan fno. och fsv. ombildat **elin* till *alin* efter de sammandragna kasus (gt. *alnar* o. s. v.). I fgutn. *alnbugi* 23: 4 hafva vi stammen sådan den varit i de sammandragna kasus, innan *e* i gutniskan i dem undanträngt *a*. Nmt. sing. *eln* på gutaalnen är en nybildning efter gent. *elnar* liksom fno. *eln*, för **aln*, efter gt. *alnar*.¹

c) Uti följande ord:

ver 19: 6 = fno. *vorr*, pl. *varrir*, *slegr* 19: 37 = fno. *slagr*,
vereld (*verelzmaþr* 7: 2) = fno. *verold*, *steþr* = fno. *staðr*,
slet 47: 1 = fno. *sláttr* (*slötttr*), *-skeþr*, *-skieþr* = fno. *-skapr*.

I ordet *steþr* är dock i GL. rotvokalen vaxelvis *a* och *e*: annan *steþ* 13: 2, annan *staþ* 22 pr., huerium *staþ*, alla *steþi* S: 2, þann *staþ* S: 4.²

Ändelsen *-skeþr* förekommer i *fordeþskieþr* 39 (fno. *fordēðuskapr*), *hiskeþr* S: 4 (fno. *hjúskapr*, fsv. *hæskapr*), *lekisskeþr* 19 pr., *raipþskeþr* S: 5 (fno. *reiðskapr*). Deremot *kaupmannaskapr* med *a* S: 4 (se Säve Urk. p. IX).

De uppräknade orden *ver*, *vereld*, *slet*,³ *slegr*, *steþr* samt de på *-skeþr*,

¹ Jag antager, att icke blott i stammen **alina*, utan ock i alla andra ord, bildade med suffixet *-ina*, i-omljud en gång funnits i de osammandragna formerna. Fno. adj. *opin* t. ex. förmodar jag tidigare hafva böjts på följande sätt:

sing. nt. *ypinn* — *ypin* — *ypit*,
 acc. *ypinn* — *opna* — *ypit*,
 dat. *opnum* — *ypinni* — *opnu* o. s. v.

vaxelvis med och utan omljud alltefter ändelsens beskaffenhet. I fno. *opin* har den oomljudna vokalen inträngt i alla former, medan fsv. har *ypin*, *öpin* med omljuden vokal i alla former (dat. pl. *ypnum*, Rydq. II 404, jfr. fsv. *gyllene*, d. *gylden* med fno. *gullinn*). Men derjemte har fsv. liksom fno. *opin* utan omljud, och äfven i GL. finner man af detta ord dubbla former: *ypna* (acc. fem.) 64, *ypit* 26: 8, *ypnu* (dat. neutr.) 27, men *ypit* S: 6 (d. ä. *upit* för *opit* enl. § 5). Nygutn. har *ypin*, Säve M. pag. 248.

Ett hithörande ord har i fno. omljuden stamvokal: *myrginn*, som förekommer någon gång i st. f. det vanliga *morginn* (se Oxf.). För *morginn* träffas också *morgunn* (fsv. *morghin*, *morghun*), och på samma sätt har man i fno. också *alun* för *alin* (Wimmer, Fno. Forml. § 37, anm. 5).

² Den dat. pl. *stapum*, som förekommer 36: 3 ("en mandr tær manz bat at *stapum* oc far miþ, þa bytir mann so sum hann riþi hesti manz") kan icke höra till mask. *staþr*, utan måste hänföras till en nmt. sing. fem. *staþ*, fno. *stōð*, pl. *stōðvar*, hamnplats, som oftast brukas som pl. tantum (Oxf. p. 602). Se T. f. F. og P. Ny Række III p. 269.

³ Fgutn. *slet*, som i GL. förekommer blott en gång i acc. sing., *vm hoyslet* 47: 1, är liksom fsv. *slæt* (*slat*) en fem. i-stam (nygutn. *slet* är fem., Rydq. II 154), medan det motsvarande fno. ordet *sláttr* böjes som en mask. u-stam. Att fgutn. och fsv. här bevarat ett

-*skepr* äro substantiva i-stammar, som i fgotn. bibehållit den omljudna vokalen. Det är nämligen af flere forskare (Leffler, Bugge, Tamm) påvisadt, att de substantiva i-stammarne en gång i de nordiska språken haft vaxelvis omljuden och oomljuden vokal i stammen, allteftersom i ändelsen funnits *i* eller icke. Sedermera hafva dessa stammar i allmänhet åter uppgifvit omljudet, men i några har den omljudna vokalen inträngt i alla former, t. ex. fno. *lýðr*, stam *liudi*, fgotn. *lyþr* (allá *lyþi* 2: 2, allir *lyþir* 13: 5), och stundom står en omljuden form vid sidan af en utan omljud, t. ex. fno. *ätt* och *ett* (i GL. liksom i fsv. blott med omljuden vokal: *ett* 28: 4, *etar* 28: 3) och fgotn. *staþr* och *steþr*. Fornsvenskan och fgotn. hafva oftare bevarat omljudet i hithörande ord än fno., och i fgotn. ensamt finner man i-stammar med kort rotstafvelse och bevaradt i-omljud: *slegr*, *steþr*, -*skepr* motsvaras i fsv. likaväl som i fno. af former med *a* i rotstafvelsen.

Till undvikande af omsägning vilja vi på detta ställe anförä äfven i-stammar med annan vokal än *a* i roten, hvilka hafva omljuden vokal i fgotn., men i fno. antingen sakna omljud eller hafva dubbelformer med och utan omljud: *fyndr* 28: 7 = fno. *fundr* (el. *fyndr*),¹ *lyndir* 23: 3 = fno. *lundir*,⁴ *soyþr* 26: 1 = fno. *souðr* (boskapsdjur),² *byn* 13: 5, S: 3 och 5 = fno. *bón* och *bén*, *atbyrþ* = fno. *atburðr*,³ *syn* 49, 25: 3 och 4 = fno. *sjón* och *sýn*.

äldre förhållande, visar Tamm. pag. 25; och att detta ord samt några andra fem. i-stammar i fno. öfvergått till maskulin böjning, dertill förmodar jag anledningen hafva varit den, att de bevarat det nominativa *r* efter det andra fem. i-stammar bortkastat detsamma.

Till fgotn. *seþ* 56: 1, pl. *seþir* 10, fsv. *sæþ*, fem. i-stam med bevaradt omljud, svarar ett fno. neutr. *sáð*, se Tamm. p. 28.

Vereld heter i fsv. *værald*, *væruð* (u-omljud), *værið*. Ordet är en sammansättning af *ver*, man (got. *vair*), och fno. *öld*, fem. i-stam (Oxf. p. 763). I fsv. *værið* kan man också spåra i-omljud liksom i fgotn. *vereld*. Det är dock möjligt, att *a* här fördunklats till *e*, i på grund deraf att *ald* såsom andra ledet i en sammansättning erhållit försvagad ton.

¹ Derjemte förekommer i GL. med samma betydelse som *fyndr* ett fem. *fynd* 49 bis. Fsv. har mask. *funder* och fem. *fynd*. Se Tamm. p. 29.

² Deremot är *saupr* i GL. kap. 27 ett annat ord och betyder *brunn*, af fno. *sjóða*, liksom *brunnr* af *brenna*. Jemför ty. *Sod*, pl. *Söde*, som is. brukas i sammansättningar i st. f. ty. *Brunn*.

³ Ordet förekommer 61: 1 i nt. pl. med attributet *nequarar*, hvaraf man finner, att det i GL. är fem. — Äfven fsv. har fem. *byrþ*, och detta är ursprungligare än fno. mask. *burðr* liksom fgotn. och fsv. fem. *slet* (*slæt*) är ursprungligare än fno. mask. *sláttr* (se not. 3 å föreg. sida). Fem. *byrð* träffas dock äfven i fno., nämligen Fagrskinna pag. 10: *konunglig byrð yður*, hvilket ställe icke observerats af lexikograferna.

⁴ I sammansättningen *hrēlundir* i äldre Eddan *Sigrdrífumál* vers 1. Se Tamm pp. 27 och 46.

Orden *byn* och *syn* förekomma i GL. liksom i fsv. endast med omljuden stamvokal (fsv. *bön* och *syn*). Fno. *skuld* och *skyld*, fem. i-stam, förekommer under dessa dubbelformer äfven i fsv., GL. har *at skyldum* 54.

I likhet med de ofvan omtalade *staþr* och *steþr*, *-skapr* och *-skieþr* hafva ytterligare tvenne i GL. förekommande i-stammar dubbla former, en med och en utan omljud. — *Brup*¹ träffas såsom enkelt ord utan omljud 24 pr., men ingår med omljud af *u* till *y* i sammansättningen *bryþlaup* eller *bryllaup* (af *bryþlaupum* index 24, *bryllaup* 24 pr.), fno. *brúðhloup*, samt *bryttugha* 24 pr., fsv. *bruptugha* (se Schlyters Lexikon pag. 95). — Af *rugr*, mask. i-stam (Fick pag. 256), fno. *rugr*,² förekommer i GL. gt. sing. *rygar* 20: 5, acc. sing. *rug* 56: 1. Nygutn. har blott den omljudna formen; P. A. Säve skrifver i "Åkerns Sagar" öfverallt *ryg*, se t. ex. p. 7 och 16 m. fl. st. — Ordet, som i följd af sin betydelse icke kan förekomma i plur., visar med sitt omljud i gutniskan, att stamvokalen *i* uti nmt. acc. sing. af i-stammarne qvarstått efter i-omljudsperiodens inträde.³

d) Uti *lestr* 19: 22, fno. *løstr*, stam *lastu*. Det är likväl blott på det anförda stället ordet förekommer med *e* i stammen, eljest har det i GL. alltid *a*: miþ *lasti* 34, *lastir* 19: 20 och 31 (nt. pl.), *lasti* 17: 4 (acc. pl.). Utom ordet *sun* sakna u-stammarne i-omljud i GL., men i *lestr* bör *e* helt visst anses hafva inkommit från de kasus, som tidigare regelbundet haft i-omljud (dat. sing., nt. pl.); jfr. fsv. *vaxter* och *væxter*, fno. *vøxtr*, u-stam (GL. har *vaxtr* 28: 6 bis).

e) I *feþrni*, fno. *faðerni*. På samma sätt har fgutn. *myþrni* (*feþrni* epa *myþrni* 24: 5), tvåstafvigt och med omljud i stamstafvelsen, svarande till fno. *móðerni*. Fno. *faðerni* och *móðerni* synas vara bildade af de ursprungliga och oförändrade stammarne *faðar* (got. *fadar*) och *móðar*, medan fgutn. *feþrni* och *myþrni* väl äro yngre analogibildningar, som rätta sig efter stamordens form i nmt. och acc. pl.⁴ Fornsvenskan har både former som svara till de fno. och de fgutn: *faþerni* och *fæþerni*, *moþerni* och *möþerni* (Rydq. IV 15 och 64).

¹ Heter på nygutn. *bräud*, se Rietz. p. 56. — Fno. *brúðr* böjes i sing. som ja-stam, men att detta är en jemförelsevis ung utveckling, visar frånvaron af omljud. Se Tamm pag. 30.

² Detta ord skrives i Oxf. *rúgr* och så har äfven Fick, men Fritzner skrifver *rugr* med kort stamvokal. Att det senare är det rätta, visar den nygutniska formen *ryg* med *y*, ty hade stamvokalen varit lång, hade den i nygutniskan öfvergått till diftong (jfr. § 10).

³ Jfr. Bugge: "Rune-Indskriften på Ringen i Forsa Kirke", Christiania 1877, p. 21.

⁴ Fno. *feðr* och *móðr*, hvartill skulle svara fgutn. *feþr* och *myþr*, hvilka emellertid icke förekomma i GL. Deremot fins dat. sing. *feþr* 20: 14 och *myþir* (för *myþr*, § 30) 20: 15. Nygutn. har pl. *fædar* (Säve M. p. 223).

f) I en form af verbet *draga*; se Ljudöfvergångar § 14, mom. 3.

g) I præteritum af verb, tillhörande andra svaga klassen: *legpi* 3: 3, fno. *lagði* af *leggja*, *segpi* S: 1, fno. *sagði* af *segja*, *wendus* S: 5, fno. *vondusk* af *venja*, *berþr* 12: 1, fno. *barðr* af *berja* o. s. v. Det är infinitivens vokal som i gutn. antagits äfven af præteritiformerna. Jfr. *spyrþr* 6: 1, fno. *spurðr* af *spyrja*, samt *þytti* S: 1, fno. *þótti* af *þykkja*.

h) Uti *bepir* 13: 1, *bepa* och *bepar* 19: 15, fno. *báðir*, *báða* och *báðar*. Neutr. har liksom i fno. dubbel form: *bapi* 20: 3, *bepi* 20: 7, *bepin* 19: 15, fno. *báði* och *bæði*, fsv. *bapi* och *bæpi*. Derjemte förekommer dat. pl. *bapum* 19: 26. I formerna *bepir*, *bepa* och *bepar* har *e* tydligtvis inträngt från neutr. *bepi*.

5. *E*, svarande till fno. *i*, förekommer i GL. i följande ord:

fem = fno. *fimm* (se nedan) *skiel*¹ = fno. *skil*, *qver* 7: 1 = fno. *kvirr*.

I *skiel* har fgutn. troligen bevarat den ursprungliga vokalen, medan fno. *skil* förmodligen fått sitt *i* genom inverkan af verbet *skilja* (af **skelja* genom i-omljud, se Löffler Bidrag pag. 256 not. 2).

Olikheten i vokaliseringen af fgutn. *qver* och fno. *kvirr* kan förklaras deraf, att ordet ursprungligen är en u-stam (got. *qairrus*). Jag antager nämligen, att de adjektiva i- och u-stammarne i de nord. språken en gång haft samma böjning som i gotiskan och bildat vissa kasus som ja-stammarne. I dessa kasus undergick på nordisk ståndpunkt stamvokalen i-omljud, då den var mottaglig därför, hvarigenom i böjningen en vexling mellan omljuden och o-omljuden stamvokal kom att ega rum. Sedermera upphörde vexlingen, och endera vokalen inträngde i alla former. Sålunda härleder sig *i* uti fno. *kvirr* från de former, som bildades af stammen **kverrja*, som genom i-omljud blef **kvirrja*, medan vi i fgutn. *qver* hafva den stamvokal, som fans i de kasus, i hvilka intet omljud kunde ega rum.

Som fgutn. *qver* förhåller sig till fno. *kvirr*, så förhålla sig fgutn. *starkr* och *sakr* (§ 2) till fno. *sterkr* och *sekr*, hvilka adj. förmodligen äro ursprungliga i-stammar.²

6. *E* motsvarar fno. *i* uti præfixet *sve-*, fno. *svi-*; *sveverþari* maþr 17: 4, jfr. fno. *svívirða*.

¹ Om *ski* för *sk* i detta ord, se § 15.

² Jemför också fsv. *galdr* (Rydq. II 372) med fno. *geldr*, och fsv. *lugn* med fno. *lygn*. En adj. i-stam, som i fno. bibehållit den omljudna vokalen, är *ryrr*, got. *riurs*.

7. *E* motsvarar fno. *ø*, då detta uppkommit genom u-omljud (af *e* eller *e*, Wimmer Fno. Forml. § 13), enär gutniskan i allmänhet saknar u-omljud:¹

gera = fno. *gørva*, *gøra*,

er 19: 6 = fno. *ørr*,

þrengia 6: 1 = fno. *þrøngja*, -*va*,²

ertaug = fno. *ørtug*.

De två senare ordens etymologi är visserligen icke utredd,³ men att fgutn. *e* och fno. *ø* här motsvara hvarandra, kan icke förklaras på annat sätt än att det senare uppkommit genom u-omljud af det förra. I fsv. har man *örtogh* med u-omljud, men *ær* (*arr*) utan omljud (Rydq. II 67 och 103.)

8. *E* svarar till fno. *já* uti *frels* 2: 2, fno. *frjáls*, fsv. *fræls*. *Frjáls* kommer af *fríhals* (jfr. got. *freihals*, se Oxf. p. 174), som först genom bortfallande af *h* och förvandling af *i* till halfvokalen *j* (*i*) antog formen **frjals* (**frials*), och förlängningen af vokalen *i* fno. *frjáls* har väl sin grund i den följande konsonantförbindelsen *ls* (liksom i *háls* för *hals*, Wimmer Fno. Forml. § 16c). Af **frials* uppstod fgutn. *frels* (och fsv. *fræls*) förmodligen på det sätt, att **frials* med vanlig öfvergång af *ia* till *ie* (§ 15) blef **friels*, ur hvilket sedan halfvokalen *i* utstöttes för lättare uttals skuld.

§ 4.

1. *I* motsvarar fno. *i* eller *í*. Exempel:

sigr 1 = fno. *sigr*

bíþia 1 = fno. *bíðja*,

liggia 7 pr. = fno. *liggja*,

bíþa 37 pr. = fno. *bíða*.

2. *I*, motsvarande fno. *é*, se § 3.

3. *I* motsvarar fno. *e* i följande ord:

fikk = fno. *fekk*,

míþan 7: 1 = fno. *meðan*,

gikk = fno. *gekk*,

níþan S: 4 = fno. *neðan*,

míþ = fno. *með*,

ir, *iru* = fno. *er*, *eru* (af *vera*),

míþal- 25: 6 = fno. *meðal*-,

þissi, *þitta* = fno. *þessi*, *þetta*.

¹ I ett ord, som i fno. har genom u-omljud uppkommit *ø*, fins u-omljud äfven i fgutn., nämligen i *yx*, fno. *øx*, se § 13.

² Detta ord förekommer i GL. två gånger i præ. sing. i formen *þrengr* (hvat sum til *þrengr* 6: 1, 28 pr.), hvilket utan tvifvel står i st. f. *þrengir* (§ 30), hörande till svaga verbet *þrengia*, fno. *þrøngva* eller *þrøngja*. Ett till starka fno. verbet *þryngva* eller *þryngja* svarande fgutn. verb skulle helt visst haft formen *þringa*, præ. *þringr*. Jfr. *singa* § 13.

³ Fno. *ørr* är sskr. *arus* (Fick p. 21), men huru det förra kan hafva utvecklat sig ur det senare, är icke lätt att inse. Möjligen har den europ. grundformen varit **erus* eller **erusa*, som i fno. blifvit **erur*, *ørr*, en förklaring, som likväl har det emot sig, att man icke har något annat exempel derpå, att *u* i fno. verkat på ett föregående *e*.

Om *fikk* och *gikk* se pag. 7 not. 4. Jemte *miþ* förekommer också *meþ* flere gånger, t. ex. 6: 2, 8: 2 o. s. v., men *miþ* är långt öfvervägande. I *miþ*, *miþal*-, *miþan* och *niþan* är i den ursprungliga vokalen, som fgotn. bevarat, medan i fsv., liksom i fno., *i* här öfvergått till *e* (*æ*);¹ jfr. Bezzenberger: "Ueber die A-Reihe der gotischen sprache", pag. 27 f. — Præsens af *vera* heter i GL. *ir*, pl. *iru* eller *ier*, pl. *ieru*. Både *ir*, *iru* och *ier*, *ieru* synas hafva uppkommit af *er*, *eru*: de förra genom öfvergång af *e* till *i*, de senare genom brytning af *e* till *ia*, *ie* (§ 15). Nygutn. har blott *jär*, *järu*, Säve St. V. p. 13.

Vidare har GL. *i* för fno. *e* i ord, hvilkas stavvokal åtföljes eller tidigare åtföljts af nasal + konsonant:

vintr 6: 5, *vittr* 17 pr. = fno. *vetr* (för **vettr*),
*klinta*² jfr. fno. *klettr*,
brinna 20: 11 = fno. *brenna*,
stinva 23: 3 = fno. *stökkva* (för **stekka*),
drikka 24 pr. = fno. *drekka* (af **drinka*),
qvindi 14: 2 = fno. *kvendi*,
qvinna 18 pr. = fno. *kvenna*,
snimst 3: 3 = fno. *snemst* (af *snemma*).

I orden *vintr*—*qvindi* är *i* i fgotn. (och fsv.) sannolikt äldre än *e* i de motsvarande fno. orden. Man måste visserligen för dessa ord förutsätta urgermaniska former med *e*, men det synes som redan på gemensamt germanisk ståndpunkt *e* framför nasal + konsonant öfvergått till *i*, då, utom fno., alla germaniska dialekter nästan utan undantag hafva *i* för äldre *e* framför nämnde konsonantförbindelse.³ När derför man i fno. finner undantag från denna regel, såsom *brenna* och *drekka* (got. *drigkan*), så hafva dessa helt visst icke bevarat ett urgammalt *e*, utan detta har återkommit, sedan i stammen förut funnits *i*, något, som också bestyrkes deraf, att åtskilliga hithörande ord, som i fno. van-

¹ Fsv. har dock både *niþan* och *næþan*, se Schlyters lexikon pag. 460. Det förra synes till och med vara allmännare än *næþan*, då det (*niþan*) af Schlyter uppföres som hufvudform. *Miþan* är i GL. sammandraget till *men* i sammansättningen *emen* 26: 8. Jfr. *sen* (*seen*) för *sipan* § 1.

² Detta ord, som förekommer S: 4 i uttrycket "*firi niþan klintu*" är, såsom Säve (Urk. p. XXIV) påpekat, här fem. an-stam.

³ I ordet *qvindi* är dubbel anledning till *i*, då ordet är en ja-stam, och således *e* äfven om det icke af annan orsak blifvit *i*, bordt blifva det på grund af i-omljud. Fno. *kvendi* har förmodligen, såsom Leffler antager (v-omljudet pag. 30 not. 1), fått *e* i analogi med *kvenna*.

ligen hafva *e* i stammen, i de äldsta språkmonumenten sporadiskt förekomma med *i*; se Oxforderordboken orden *brenna*, *renna*, *vetr* (jfr. Wimmer Lb. pag. IX). Ett ord, i hvilket *e* ursprungligen stått framför nasal + konsonant, har i GL. och fsv. *e*, medan fno. har *i*: fgotn. *fem* (*femtan*), fno. *fimm* (got. *fimf*). Jag antager, att fgotniskans och fsvenskans *fem* (*fæm*) står för ett äldre *fimm* (af **fimf*, **femf*).

I fgotn. *qvinna* (gt. pl. af *kuna*, fno. *kona* för *kvena*), som äfven i fsv. heter *qvinna*, har *i* möjligen uppstått af *e* framför den dubbla nasalen inom dessa dialekter särskildt och fno. *kvenna* bevarat den ursprungliga vokalen. Ty detta ord har först på nordisk ståndpunkt fått dubbel nasal, i det att en vokal blifvit utstött mellan de begge *n*, *kvenna* af **kvenono*, got. *qinono*, gt. pl. af *qino*.

Om *i* eller *e* är äldst i *snimst* kan icke afgöras, då detta ords etymologi är obekant.

4. *I* motsvarar fno. *e* uti verbet *þigia* 22, fno. *þegja*. Deremot har GL. *e* för fno. *e* uti alldeles samma ljudställning i verbet *segia* 1, fno. *segja*. Fsv. har *þighia* samt både *sæghia* och *sighia* (Rydq. I 216, 83 f.; jfr. Leffler Bidrag p. 290).

5. *I* står för fno. *y*, förmodligen blott i följd af en tillfällig missuppfattning hos afskrifvaren, uti *naupsinar* 6: 1, fno. *nouðsynjar*; den yngre handskr. har *naudsynar*. Deremot har *i* för fno. *y* sannolikt varit konstant i det kap. 39 förekommande *osinum*, fno. *úsynjum*, ty B. har också *osinum*, och i fsv. har detta ord alltid *i*: *osinum* och *osini* (enligt benäget meddelande af akad. adj. K. F. Söderwall).

6. *I* omvexlar med *y* uti dat. sing. neutr. af pron. demonstrativum *þann*, (fno. *sá*, *sú*, *þat*), t. ex. *þi* 2 pr., *þy* 4. Det förra motsvarar fno. *þí*, det senare fno. *því* (*y* = *ví*), som enligt prof. Gislason är en mindre ursprunglig form än *þí* (se T. f. F. og P. IV p. 237).

Omvexlande *i* och *y* förekommer också i præg. *yfir*, *ifir*, alldeles som i fno.; det förra träffas t. ex. 26: 3 och 5, 40, 41; det senare (*ifir*) 19: 9 och 33, 22. För fno. *fyri(r)*, *firi(r)* har GL. *firir* och *firi* (B. har *fyrir* och *fyri*).

§ 5.

O och *u*. De korta vokalerne *o* och *u* intaga i GL. en helt annan ställning än i fno. De brukas nämligen här, utan afseende på ursprunget, efter en

bestämd regel, sålunda att *o*, svarande till fno. *o* eller *u*, förekommer endast framför *r* + konsonant samt framför enkelt *r* i det oskiljaktiga præfixet *for-*; i alla öfriga fall har GL. *u* både för fno. *o* och *u*. — Verkliga undantag från den första delen af denna regel äro: *burghan* 63 (B. *burgan* Add. 6 bis), fno. *borgan*, samt *burg* S: 1, fno. *borg*.¹ Det sistnämnda ordet förekommer dock äfven med *o* i namnen *porsborg* S: 1 och *Valborg* S: 5.

Från den senare delen af vår regel finnas blott skenbara undantag; man finner visserligen *o*, svarande till fno. *o* (kort *o*), uti *os* 1, *ok* (et) och *tolf*. Men i intet af dessa ord är kort *o* ursprungligt: i fno. *oss* är *o* förkortadt af *ó* (Wimmer Lb. pag. XI)²; *ok* har uppkommit af *auk*; i *tolf* har *o* uppstått genom sammansmältning af *v* med ett följande ä-ljud³ (*tolf*, af **tvelþ*, af **tvelif*, got. *tvalif*).

1. *O* = fno. *o* framför *r* + konsonant träffas i GL. i följande ord:

<i>borþ</i> ⁴ 23: 3 = fno. <i>borð</i> ,	<i>orka</i> 14 pr. = fno. <i>orka</i> ,
<i>forn</i> 24: 2 = fno. <i>forn</i> ,	<i>ormbr</i> ⁴ S: 1 = fno. <i>ormr</i> ,
<i>horn</i> 26: 4 = fno. <i>horn</i> ,	<i>ortr</i> (partic. af <i>yrkia</i>) 16: 2 = fno. <i>ortr</i> ,
<i>ikorni</i> 57 = fno. <i>íkorni</i> ,	<i>torg</i> 6: 2 = fno. <i>torg</i> ,
<i>korn</i> ⁴ 56: 1 = fno. <i>korn</i> ,	<i>torfa</i> 19: 32 = fno. <i>torfa</i> ,
<i>morþingi</i> 39 = fno. <i>morðingi</i> ,	<i>þorp</i> 13 pr. = fno. <i>þorp</i> .
<i>orþ</i> ⁴ 2: 2 = fno. <i>orð</i> ,	

2. *O* = fno. *u* framför *r* + konsonant träffas i följ. ord:

<i>þorka</i> 25 pr. = fno. <i>þurka</i> ,	<i>orpu</i> S: 4 = fno. <i>urðu</i> (af <i>verða</i>),
<i>þorfa</i> 28: 4 = fno. <i>þurfa</i> ,	(<i>bort</i> 56: 1 = fno. <i>burt</i>).

¹ Emot regeln fins också *u* i *kurtill* 19: 33, 65; men detta kan knappt räknas som undantag, då ordet i de nord. språken är ett låneord, som inkommit från angelsax. (*cyrtill*) och upptagits under olika former i de olika dialekterna: fsv. har *kiurtill* och *kiortill* (Rydq. II 39), fno. *kyrtill*.

² Att äfven i gutn. vokalen blifvit förkortad i detta ord, bevisas deraf, att *o* senare öfvergått till *u*: nygutn. *uss*, Säve M. p. 235. — För GL:s *ok* har nygutn. *uk* (*u*) a. st. p. 252. I *tolf* har deremot nygutn. bevarat det öppna vokalljudet: nygutn. *tålf* a. st. p. 233.

³ När *v* deremot sammansmält med ett följande *e* eller *a* (kort *a*), har GL. *u*, fno. *o*: *kuna* 2: 1, fno. *kona*, af **kvena*; *kuma* 16: 1, fno. *koma*, af **kvema*; *sufa* 36: 1, fno. *sofa*, af **svefa*; *hur* 64, 65, fno. *hvar*; *kufna* 18: 1, fno. *kafna*, för **kvafna* (Rydq. IV 282 och 405); jfr. fno. *kom* af *kvam*; GL. har *qvam* S: 1. Med ett följande långt *a* deremot har *v* sammansmält till *o* uti *so*, fno. *svá*; jfr. fno. *sófu*, för *sváfu*. GL. har *suafu* S: 1.

⁴ Nygutn. *bård*, *kånn*, *ård*, *årm* (Säve M. pag. 248 och 215).

3. *U* = fno. *o*:

<i>Gutar</i> S: 2 = fno. <i>Gotar</i> ,	<i>stulin</i> 33: 1 = fno. <i>stolinn</i> ,
<i>butn</i> 49 = fno. <i>botn</i> ,	<i>skurin</i> 19: 17 (pl. <i>skurnar</i> 19: 16) = fno.
<i>bugi</i> 23: 4 = fno. <i>bogi</i> ,	<i>skorinn</i> ,
<i>flut</i> 49 = fno. <i>flot</i> ,	<i>fuli</i> 37 pr. = fno. <i>foli</i> , ¹
<i>brut</i> 6: 1 = fno. <i>brot</i> ,	<i>fulk</i> 12: 1 = fno. <i>folk</i> ,
<i>bupin</i> 4 = fno. <i>boðinn</i> ,	<i>mulka</i> 33: 1 = fno. <i>molka</i> ,
<i>klufin</i> 25 pr. = fno. <i>klofinn</i> ,	<i>rus</i> 6: 3 = fno. <i>hross</i> ,
<i>lustin</i> 19: 23 = fno. <i>lostinn</i> ,	<i>kustr</i> 29 = fno. <i>kostr</i> ,
<i>guldin</i> 19: 38 = fno. <i>goldinn</i> ,	<i>stukkr</i> 36: 1 = fno. <i>stokkr</i> .

4. *U* = fno. *u*:

<i>hundr</i> 17: 3 = fno. <i>hundr</i> ,	<i>lutr</i> 7: 1 = fno. <i>hlutr</i> ,
<i>tunga</i> 19: 17 = fno. <i>tunga</i> ,	<i>skula, ula</i> = fno. <i>skulu</i> (<i>skolu</i>),
<i>dugha</i> 22 = fno. <i>duga</i> ,	<i>sumar</i> S: 6 = fno. <i>sumar</i> .

När fgutn. *u* motsvarar fno. *o*, har fgutn. sannolikt i några fall bevarat ett ursprungligt *u*, som i fno. blifvit *o*, nämligen i ord, hvilkas ursprungliga rotvokal är *u*, t. ex. i participierna *bupin*, fno. *boðinn*, och *klufin*, fno. *klofinn*; i andra fall åter, när roten ursprungligen haft *a*, är fno. *o* äldre än fgutn. *u*, t. ex. i participierna *skurin*, fno. *skorinn* (impf. sing. *skar*), och *guldin*, fno. *goldinn* (impf. sing. *galt*). — Öfvergången från kort *o* till *u* i gutn. bör sammanställas med den här nedan omtalade öfvergången från långt *ä* till *ē*, från långt *ē* till *ī* och från långt *ö* till *ȳ*. Vi hafva i alla fyra fallen samma fenomen, nämligen förvandling af öppna ljud till mera slutna.

¹ Betydelsen af detta ord är tjufgods, undängömdt gods. Både Fritzner och Oxf. hafva *fōli* med långt *o*, men öfvergången från *o* till *u* i gutn. visar, att efter all sannolikhet stavvokalen är kort (jfr. följ. §). Fno. *fōli*, däre, heter deremot i GL. *foli* (*folagripr* 23: 4). — Härledningen af *foli* (*fuli*) från roten i verbet *fela* är från betydelsens sida särdeles tilltalande och möter från formens sida icke heller oöfvervinneliga svårigheter. Stammen **folan* står då för **folhan* liksom *fela* för **felha*, got. *filhan*. Man skulle visserligen väntat, att ordets stamform varit **folgan* med öfvergång från *h* till *g* enligt den bekanta Vernerska lagen (Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XXIII 97 ff.), då an-stammar i sskr. i allmänhet hafva accenten på ändelsens vokal (jfr. partic. *folginn*, af **folhana*, med accenten på suffixet); men Osthoff har visat (Pauls und Braunes Beiträge III p. 42), att icke så få an-stammar i Rigveda hafva accenten på rotvokalen. Det låter därför tänka sig, att det för *foli* antagna **folhan* ursprungligen haft accenten på rotvokalen och derigenom skyddat sitt *h*, då i ord med accenten på ändelsens vokal i det germaniska urspråket spiranterna *h*, *p*, *f* öfvergingo till explosif-ljuden *g*, *d*, *b*. — *Fyli* i den yngre handskr. B. Add. 5: 1 är förmodligen blott skriffel för *fuli*.

Anm. I relativa partikeln *sum* har GL. i likhet med fsv. *u* för fno. *e*, fno. *sem*. Jfr. fsv. *num* med fno. *nema*. — Om *o* och *u* i *ol*, *iörþ*, *fiugur* och *tiugu* se § 13.

§ 6.

1. När vokalerne *o* och *u* äro långa, svara de i allmänhet till fno. *ó* och *ú*:

blota S: 1 = fno. *blóta*, *hus* 26: 2 = fno. *hús*,

op 22 = fno. *óp*, *luka* 3: 1 = fno. *lúka*.

2. *O* för fno. *ú* har GL. i ordet *moghi* 12 pr., 19: 36 m. fl. st., fno. *múgi* (*múgr*), fsv. *mughi* och *moghi* (Rydq. II 200), samt, i likhet med fsv., i alla sådana ord, i hvilka vokalen utgör rotstafvelsens slutljud:¹

boa 13: 3 = fno. *búa*, *snop* (fem.) 23: 2 = fno. *snúðr* (mask.),²

bo, *bonaþr* 65 = fno. *bú*, *búnaðr*, *bro* 52 rubr. = fno. *brú*,

tro (inf.) 1 = fno. *trúa*, *ko* (acc.) 20: 14 = fno. *kú*, nt. *kýr*.

tro (dat. sing. fem.) 1 = fno. *trú* (*trúa*),

Negativpræfixet, som både i fno. och fsv. ömsom heter *ó* (*o*), ömsom *ú* (*u*), har i GL. blott den förstnämnda formen. Om *o* för fno. *vá* se sid. 16 not. 3.

3. *U* motsvarar fno. *ó* uti *hugunda* 19: 18 (gt. pl.), fno. *hógyndi* (vanligen *hógindi*, se Rydq. II 130). Då i-omljud saknas i *hugunda*, tillhör denna form sannolikt icke en neutral ja-stam såsom fno. *hógyndi*, utan utgår förmodligen från ett fem. sing. *hugund*, liksom man till dat. plur. *sannundum* S: 5 väl bör förut-sätta en, nmt. sing. fem. *sannund*, motsvarande fno. neutr. pl. *sannyndi* eller *sannindi* (se Leffler Bidrag p. 306).

4. I neutr. af räkneordet *två*, fno. *tveir*, fgutn. *tveir*, har GL. i likhet med fsv. *tu* 19: 32, svarande till fno. *tvou*,

§ 7.

1. *Y* svarar i GL. till tre fno. ljud, nämligen, 1:o fno. *y*, i-omljud af *u* och *o*³; 2:o fno. *y*, i-omljud af *ú*, *jú*, *jó*; samt 3:o fno. *ó*, i-omljud af *ó*:

¹ Jfr. Dansk Antiqv. Tidskrift 1858—60 p. 252 och Rydq. IV pag. 68.

² Jemför Tamm p. 49.

³ När deremot *y* i fno. uppkommit genom u-omljud, har fgutn. bevarat grundljudet: fno. *syngva* heter i GL. *singa* (el. *singva*?), se § 13. I ett i GL. förekommande ord är *y* möjligen uppkommit genom u-omljud af *i*, nämligen i *prysvar* 13: 5, fno. *prysvar* (af *þrisvar*). Det är dock mera sannolikt, att *prysvar* antagit *y* i analogi med *tysvar*, som visserligen icke förekommer i GL., men helt visst under denna form funnits i språket; fno. *tvisvar* och *tysvar*, fsv. *tysvar*, Rydq. II 507.

1. *y* = fno. *y*:*synir* 20: 8 = fno. *synir*, *byrgia* 56: 1 = fno. *byrgja*.2. *y* = fno. *yj*:*hysa* 2: 2 = fno. *hýsa*, *lysa* 3: 1 = fno. *lýsa*.3. *y* = fno. *é*:*dygr* 22 = fno. *dégr*, *byta* 2: 2 = fno. *béta*,
tykr 6: 3 = fno. *tékr*, *rykta* 21: 2 = fno. *rókta*.

2. Ännu ett fjerde fno. ljud blir i GL. ersatt med *y*, nämligen det korta ö-ljudet, *ø*, men blott i ett enda ord: *yx* 8 pr., S: 3, fno. *øx*, i hvilket *ø* uppkommit genom u-omljud af *e* (Wimmer Fno. Forml. § 13). Andra i GL. förekommande ord, som i fno. hafva genom u-omljud uppkommit *ø*, sakna omljud; ¹ se § 3. mom. 7.

3. GL. har genom i-omljud uppkommit *y* i följande ord, som i fno. antingen alldeles sakna omljud eller också vid sidan af en form med omljud hafva en utan omljud:

<i>lyndir</i> = fno. <i>lundir</i> ,	<i>rygr</i> och <i>rugr</i> = fno. <i>rugr</i> ,
<i>atbyrþ</i> = fno. <i>atburðr</i> ,	<i>ypin</i> = fno. <i>opinn</i> ,
<i>fyndr</i> = fno. <i>fundr</i> (och <i>fyndr</i>),	<i>myþrni</i> = fno. <i>móðerni</i> ,
<i>syn</i> = fno. <i>sjón</i> och <i>sýn</i> ,	<i>drytning</i> S: 1 = fno. <i>dróttning</i> .
<i>byn</i> = fno. <i>bón</i> och <i>bén</i> ,	

Orden *lyndir*—*rygr* äro omtalade § 3 mom. 4c; se der också om *y* uti *bryþlaup* och *bryttuga*. — Om *ypin* se pag. 6 not. 1.; om *myþrni* § 3, mom. 4e.

I ordet *drottning* har gutniskan ensam i-omljud; fsv. har i likhet med fno. o-omljuden vokal i detta ord. Ord, som äro bildade med suffixet *-inga*, bruka hafva i-omljud i de nord. språken ², och jag förmodar, att den gemensamt nord. formen varit *dróttning* med i-omljud, men att i fno. och fsv. den ursprungliga vokalen, återigen inträngt i ordet från stamordet *dróttinn*.

4. *Y* motsvarar fno. *i* uti *rypta* 28 pr. = fno. *ripta*, *ryst*, subst. i acc. 19: 37, jfr. fno. *hrista*. Med *rypta* för *ripta* jemför det stundom i äVGL. förekommande *gypta* för *gipta*. Med *ryst* jemför danska *at ryste*.

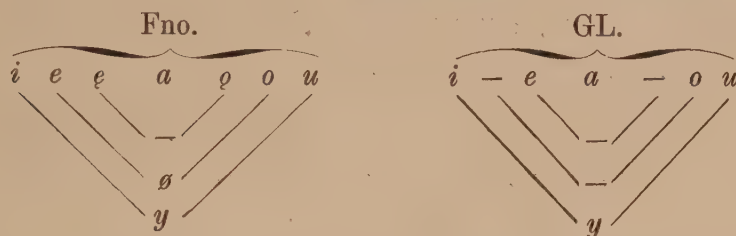
¹ Fno. har också ett *ø*, som står som i-omljud af *o*. Leffler har emellertid visat (Bidrag p. 281, not. 3), att *ø* blott skenbarligen är i-omljud af *o*, utan att det verkliga i-omljudet af *o* är *y* (med *u* såsom öfvergångsled), hvilket emellertid i ett visst fall senare öfvergått till *ø* i fno. Sålunda anser jag *ø* hafva kommit i st. f. ett äldre *y* uti fno. *øfri* (*efri*) och *øfstr* (*efstr*) af *of*. GL. har här *y*: *yfri* 19: 25, *yfstr* 26: 5.

²) Jfr. fno. *hælmíngr* af *halfr*, *-lendingr* af *land*, *firdingr* af *fjörðr*, *kærling* af *karl* m. fl.

Fno. har nio långa enkla vokalljud; om man undantager *ó*, som uppkommit genom u-omljud af det långa *á* och aldrig funnits i gutniskan (se § 13), kunna de åtta återstående med visshet antagas en gång hafva varit allmänt nordiska. I GL. är detta antal reduceradt till *sex*, och förminskningen beror derpå, att en allmän ljudskridning egt rum mot schemats ytterkanter, ifrån öppna ljud till mer slutna: det långa ä-ljudet har öfvergått till *ē*,¹ långt ö-ljud (*é*) till *ȳ* och äfven *ē* har i de fleste fall öfvergått till *ī*. Af de långa mellanljuden qvarstår allenast *ō* på sin ursprungliga plats. Deremot har det korta *o* deltagit i ljudskridningen och i allmänhet öfvergått till *u* (§ 5).

§ 9.

De korta vokalerna äro i GL. likaledes blott *sex* mot *nio* i fno.

Kort ö-ljud ($\emptyset$) har i gutniskan såsom regelbunden ljudutveckling funnits allenast i ett ord och liksom det långa ö-ljudet ($\emptyset$, se § 7) öfvergått till y (yx , fno. $\emptyset x$, se § 7, mom. 2). U-omljudet af a , som i fno. föreställes af ϱ , fins i GL. endast i några få ord och utmärkes dels med o , dels med u (se § 13). För i-omljudet af a , i fno. grammatiken föreställt af e , samt ursprungligt kort e , har GL. blott ett tecken: e , som sannolikt också i begge fallen uttalats på samma sätt, nämligen liksom i nygutn., som ett kort, öppet $\ddot{a}$ (se Säv. M. p. 220).²

§ 10.

De i GL. förekommande diftongerna *ai*, *au*, *oy* motsvara de fno. diftongerna *ei*, *ou* och *oy* samt de got. diftongerna *ai* och *au*, af hvilken senare *oy*

¹ Att uttalet τ (långt slutet e , jfr. pag. 7 not. 1) i st. f. det äldre $\ddot{a}$ ($\acute{e}$) existerat redan på den tid, då GL. nedskrefs, kunna vi sluta deraf, att öfvergången från $\acute{o}$ till y , från $\acute{e}$ till i och från $\acute{o}$ till u redan är fullbordad i denna. Ty den här påpekade ljudskridningen, hvarigenom öppna vokalljud öfvergingo till närmast beslägtade slutna ljud, har sannolikt icke drabbat ett ljud i sänder, utan alla de ifrågavarande ljuden på en gång.

² Äfven i fno. hafva det korta e-ljudet och det korta ä-ljudet (e) tidigt sammansmält till ett ljud: jfr. Lyngby i T. f. F. og P. II p. 308 och Gislasons Frumpartar pag. 37,

och *øy* uppkommit genom i-omljud. Den got. diftongen *iū*, som redan mycket tidigt i fno. öfvergick till *jú*, *jó*,¹ har i gutniskan antagit formen *iau*. Nygutniskan, som bevarat de gamla diftongerna, har dessutom flere s. k. oäkta diftonger d. v. s. sådana, som uppkommit af långa enkla ljud i det äldre språket: *äu* af *ū*, *äi* af *ī*, *öi* af *ȳ* (se Säve M. p. 220). Men hvarken i den äldre eller den yngre handskriften af Gutalagen finnas några oäkta diftonger, så framt man icke som sådan vill räkna *iau*. Detta senare för gutniskan egendomliga ljud har nämligen tydligtvis uppstått på det sätt, att diftongen *iū* först antog en med fno. *jú* öfverensstämmande form, hvarpå det härigenom uppkomna långa *u* genom diftongisering blef *au*.² I nygutniskan uttalas *iau* som diftongen *au*, föregången af halfvokalen *i*.

1. *ai* = fno. *ei*:

gait 45 pr. = fno. *geit*,

aiga S: 1 = fno. *ēiga*.

2. *au* = fno. *ou*:

auga 19: 14 = fno. *ouga*,

laupa 3: 3 = fno. *hloupa*.

3. *oy* = fno. *øy*:

oy S: 1 = fno. *øy* (gt. *øyjar*),

droyma S: 1 = fno. *drøyma*.

¹ Skilnaden mellan det rent diftongiska *iū* och *jū* består deri, att i det förra *i* har hufvudtonen, medan i *jū* *ū* är betonadt och långt samt *i* reduceradt till halfvokal (se Sievers p. 86—88). Det bör här anmärkas, att nygutniskan bevarat uttalet af *i* som halfvokal i ljudförbindelserna *iau* och *ie* (brytning) i motsats till flertalet af de andra nyare nordiska dialekterna, i hvilka halfvokalen *i* (*j*) öfvergått till konsonant (spirantiskt *j*). Se Säve St. V. p. 11 och Rydqv. IV p. 54 ff.

² Att *ū* blott i förbindelsen *iū* öfvergått till *au*, medan det i GL. kvarstår oförändradt i *hūs* och *lūca* (§ 6), låter förklara sig af svårigheten att uttala ett långt *u* omedelbart efter halfvokalen *i*, som artikuleras som vokal, men ändock bildar en stafvelse tillsammans med den följande vokalen. (Sievers p. 88, jemför den beskrifning Säve, St. V. p. 11, gifver af uttalet af *i* i nygutn. *biera* och *niaupa*). Ett mellanljud har därför här lätt kunnat insmyga sig. I anseende till artikulationssättet äro nämligen *i* och *u* hvarandra alldeles motsatta; vid öfvergång från det ena till det andra måste talorganen genomlöpa alla de artikulationsställningar, som motsvara de mellan *i* och *u* liggande vokalljuden, hvarigenom en kedja af öfvergångsljud bildas. Vid en mera hastig och våldsam öfvergång blifva öfvergångsljuden icke hörbara. Men göres öfvergången långsamt, hvilket naturligtvis är möjligt, endast ifall ljudförbindelsen uttalas som en lång vokal, så kunna äfven öfvergångsljuden ernå hörbarhet. Ett sådant till hörbarhet kommet öfvergångsljud är det, vi hafva i *iau* af *iū*. — Ett intressant motstycke till den forngutn. öfvergången från *iū* till *iau* hafva vi i nygutn. *tiāugu*. En ursprungligen kort vokal har i nygutn. blifvit lång framför enkel konsonant. På grund häraf borde forngutniska *tiūgu* i nygutn. blifvit *tiūgu*, men det heter *tiāugu* (Säve M. p. 233) med diftongisering af *u* till *äu* efter halfvokalen *i*, under det att i andra ställningar ett likartadt *u* förblifvit oförändradt, t. ex. forngutn. *lūtr*, nygutn. *lūt*. Se paragr. 16.

4. *iau* = fno. *jó, jú*:

diaupr 19 pr. = fno. *djúpr*, *briaust* 23: 4 = fno. *brjóst*,
driaugr 25 pr. = fno. *drjúgr*, *niauta* 19: 17 = fno. *njóta*,
biaupa 13: 5 = fno. *bjóða*, *piaufr* 39 = fno. *þjófr*.

§ 11.

1. För *ai* träffas några gånger *ei*: *reida* 3: 1, fno. *reidda* (part. præter. acc. sing. fem. af *reiða*, fgutn. *raipa* 3: 1); *veita* 3 pr., 12 pr. bis, fno. *veita* (i GL. eljes *vaita* t. ex. 11 pr. bis, S: 2); *þeim* 26: 5, fno. *þeim* (i GL. eljes *þaim* t. ex. 2: 2, 3: 3 bis.); *einloyptri* 20: 15; *tveir* 7: 1, 17: 4 m. fl. st., fno. *tveir*; *tveim* 18 pr., fno. *tveim*. I de två sistnämnda orden kan diftongen till och med på fornsvenskt sätt sammandragas till *e*: *tver* 9, *tvem* 3: 3, 17: 4, 18 pr. m. fl. st. För öfrigt skulle man hafva väntat, att *ei* varit den allmänna formen i GL. och icke *ai*, då i-omljudet, som är grunden till ljudöfvergången *ai—ei* i fno., äfven i gutniskan uppträder som en fullständigt genomförd ljudlag. Att den allmänna teckningen *ai* emellertid föreställer det verkliga uttalet, framgår såväl deraf, att i nygutniskan denna diftong uttalas bredt och öppet, som också deraf, att *ai* vid förkortning till följe af en följande konsonants fördubbling förkortas icke till *e* utan till *a* (se § 16).¹ Det nyss omnämnda, sporadiskt förekommande beteckningssättet *ei* skall därför sannolikt föreställa samma ljud som *ai*, utom i de begge formerna *tveir* och *tveim*, ty i dessa synes beteckningen *ei* hafva haft grund i uttalet, då man aldrig träffar något *tvair* eller *tvaim* (jfr. Sæve Urk. p. 61). De sammandragna formerna *tver* och *tvem* förutsätta också öfvergångsformer med *ei* (se not. 1).

2. Diftongen *au* har fgutn. bevarat i orden *þau*, likväl, got. *þauh*, och *haur*,² hög, got. *hauhs*, medan fno. i dessa ord fått enkel vokal i st. f. diftongen,

¹ *Ai* har dock, liksom *ei* i fno., förkortats till *e* (*e*) i superlativerna *flestr* 23: 4 och *mestr* 1 samt i de sammandragna formerna af adj. *heiligr*, fno. *heilagr*, t. ex. *helgan dagh* 6 pr., *helghastr* 8: 2. På grund af dessa former, i hvilka förkortningen utan tvifvel är äldre än förkortningen af *ai* till *a*, samt på grund af formerna *tveir* och *tver*, *tveim* och *tvem* förmodar jag, att gutniskan tidigare haft omljud i den nu omhandlade diftongen, så att dess form varit *ei* liksom i fno., men att *ei* senare åter erhållit ett bredare uttal: *ai*.

² Af detta ord förekommer i GL. följande former: nt. sing. m. *haur* 26: 5, nt. sing. neutr. *haut* 31 (*haut* som adv. 23: 3), acc. sing. fem. *hauuga* (skriffel för *hauga*) 19: 9; komparat. *hoyrin* 31, *hoygri* 32; superlat. *hoyst* S: 1, *hoygstr* 12: 1, S: 5 (på senare stället ändradt från *hoyst*): I en gotländsk runkalender förekommer vidare nt. sing. fem. *hau*

fno. *þó* och *hár*. Fsv. har af det förstnämnda ordet former, som synas svara både till fno. *þó* och fgutn. *pau*: fsv. *þo* och *þö* (Rydq. V p. 175). Fsv. *högher* utgår från en grundform med bevarad diftong.¹

3. Om diftongen *oy* uti *soyþr* se pag. 10.

4. Treljudet *iau* motsvarar, såsom redan är nämnt, de fno. ljudförbindelserna *jó* och *jú*, då dessa uppkommit af diftongen *iu*. Af helt annat ursprung är *jó* i fno. *hjól* (för hvilket Fick pag. 94 antager en grundform *hvehvla*) och fno. *fjórir*, men äfven dessa ord hafva i GL. *iau*: *hiau* 27, *fiaurum* 17: 4, *fiauratigi* 8: 1, 13 pr. Vidare hafva vi *jau* äfven i ordet *iaul* (i *iaulum* 8 pr.), fno. *jól*, ett ord, hvars etymologi är omtvistad. De former af räkneordet *fyra*, som i fno. hafva *jø* eller *ju* i stammen, hafva i GL. *iu*, som ibland sammantränges till *y*, se § 7, mom. 6. *Fiurtan* 8 pr., 9 är sammandraget af *fiugurtan* (fno. *fjög(u)rtán*, *fjug(u)rtán*), hvilken fullständigare form förekommer på ett ställe i den yngre handskriften; se Schlyter GL. pag. 19, not. 26. Ljudförbindelsen *iu* förekommer vidare i ordet *tiugu* 54. Att *iu* i detta ord och

(Liljegrens Runurkunder pag. 284). Man kan af dessa exempel finna, att grundformen **hauha* behandlats sålunda, att *h* i böjningsformer, i hvilka det kom att stå i slutljudet eller åtföljas af konsonant, bortföll, men bibehölls, förvandladt till *g* (*gh*), framför med vokal börjande ändelser. I *hoygri* och *hoygstr* har *g* förmodligen i senare tid inträngt från sådana former, som i positiven hade *g*. I den yngre handskriften finner man konsonanten hafva inträngt i neutr. sing. *haucht* 23: 3, 31, och nygutniskan har fått *g* öfverallt: *haugar*, *haug*, *haugt* Sæve M. p. 227. (Jfr. Rydq. II 377).

Anm. Den nyss citerade Runkalendern har Liljegen (Runurk. pagg. 269—284) aftryckt efter Worms Fasti Danici (pagg. 125—157 i 1643 års upplaga), der den uppgifves hafva kommit från Jutland. Att den likväl är gotländsk, bevisas af språkformen: *att*, fno. *ett* (se § 16), *ier*, fno. *er* (præsens af *vera*), *iaul*, fno. *jól*, *hiar*, fno. *hér* (se § 15), *þiaur*, fno. *þjórr* o. s. v. Oaktadt det språkmateriel, kalendern lemnar, icke är rikligt, är den likväl af stor vikt för kännedomen af gutniskans historia, emedan den är daterad: 1328. Sæve synes icke hafva observerat denna kalenders gotländska ursprung, då han icke aftryckt densamma bland sina Gutniska Urkunder. Deremot citerar Rydqvist (II 377) densamma såsom gotländsk. I det följande citera vi kalendern efter Liljegrens Runurkunder.

¹ GL. har ett af diftongen *au* uppkommet *o* uti orden *klostr* 7: 1 och *Leonkopungr* S: 5. Det förra, det lat. *claustrum*, fno. *kloustr*, har förmodligen genom fsv, der ordet heter *kloster*, *klöster* (Schlyters Lexikon pag. 347), inkommit i gutn. — Teckningen *Leonkopungr* utgör tydligen ett försök att återgifva det fornöstgötska uttalet af staden Linköpings namn (*Liongköpungr*, se Schlyters glossar till Östgötalagen). I GL:s språk skulle stadens namn helt visst ljudit *Lingakaupungr*, knappast *Lingrakaupungr*, såsom Leffler V-omljudet pag. 77 förmodar (jfr. § 24 här nedan).

i *flugur* icke öfvergått till *iau*, har sin grund deri, att *u* här är kort. Dessa ord hafva nämligen tidigare haft *ia*, som genom u-omljud blifvit *iu*.¹

I tvenne ord har fgutn. i likhet med fsv. *ia* för fno. *jó*: nämligen *pianista* 6 pr., fno. *pjónasta*, och ordningstalet *fiarpi* 25: 1, fno. *fjórði*.² I fno. *pjónasta* och stamordet *pjóna* synes *jó* hafva uppkommit af diftongen *iu*, då *pjóna* i de beslägtade språken har former, som tyda på ett sådant ursprung (Fick p. 136). Äfven i *fjórpi* är *jó* regelbundnare än *ia* i fgutn. *fiarpi*, då ordningstalet naturligtvis är bildadt af grundtalet *fjórir*.

B. Om vokalerna i obetonade stafvelser.

§ 12.

1. I böjningsändelser och obetonade slutstafvelser äro de i GL. brukade vokalerna *a*, *i* och *u*; de enda undantagen härifrån äro: *leccior* 60 och *osoypom* index. 17.³ Exempel: *taka* 13: 5, fno. *taka*; *drapi* 5 pr., dat. sing. af *drap*; *lypir* och *lypi* 13: 5, nmt. och acc. pl. af *lypr*; *lastir* 19: 31, fno. *lestir*, nt. pl. af *lostr*; *fuli* 37 pr, fno. *foli* (nt. sing); *satir* 3: 1, fno. *sáttir* (nt. pl. m. af *sáttir*); *taknir* 8 pr., nt. pl. m. af *takin*; — *iorpu* 25: 2, dat. sing. af *iorþ*; *strandu* 36 pr., dat. sing. af *strand*; *handum* 28: 6, dat. pl. af *hand*; *saghur* S: 2, fno. *sogur*; *lerpum manni* 3: 1; *ypnu* 27, dat. sing. neutr. af *ypin*; *sentu* S: 2, fno. *sendu*, 3 pl. imperf. af *senda* o. s. v.

2. I afledningsändelser har fgutn. i allmänhet samma vokaler som fno. — *A* motsvarar fno. *a* uti: *hamar* 36: 1, fno. *hamarr*; *sumar* S: 6, fno. *sumar*; *bonaþr* 65, fno. *búnaðr*; *manaþr* 10, fno. *mánaðr*; *blotan* S: 1, fno. *blótan*; *burghan* 65, fno. *borgan*; *sipan* 3: 3, *miþan* 7: 1, *nipan* S: 4, *mipal*, 25: 6,

¹ Enligt Bugge ("Tolkning af Runeindskriften på Rökstenen" i 5:te delen af Antiquarisk Tidskrift för Sverige pag. 62) har man att för stammarne *fjór*- och *fjögur*- antaga olika grundformer. *Fjór*- utgår från grundformen **fedvor*- (got. *fidvor*-), som genom utstötande af *dv* antog formen *fjór*- (fsv. *fiur*-). *Fjögur*- förutsätter deremot stamformen *fedur*- (got. *fidur*- i sammansättningar), som genom rotvokalens brytning och förvandling af *d* till *g* antog formen *fiagur*- (så på Rökstenen) och genom u-omljud *fjögur*-, *fjugur*-. — *Tiugu*, som står för *två tiugu*, likasom fno. *tuttugu* är sammandraget af *två tuðu*, är en regelbunden acc. pl. till en nmt. sing. *tiugr*, som förekommer i fsv. (*tiugher*), bildad af stammen **tegu* genom brytning och omljud (**tegu*, **tiagu*, **tiögu*, *tiugu*). Se Rydq. II 142 och 563. Fno. har icke brytning i detta ord (*tegr*, *tugr*).

² Dock förekommer i fsv. äfven *fiorþi*, Rydq. IV p. 126, men *fiarþi* är den allmänna formen.

³ Såsom tillkommet blott och bart genom skriffel får man betrakta *y* uti *fyþyr* 20 pr., för *fyþur* (gt. sing. af fem. *fyþa*, fno. *föðā*) och förmodligen också *e* för *a* uti *hinget* S: 2, fno. *hingat*.

fno. *síðan*, *meðan*, *n`an*, *meðal*-; *þeþan* 13: 3, fno. *þeðan* (*paðan*); samt fno. *á* uti räkneorden: *fiurtan* 8 pr., *femtán* 20 pr., *siextan* 20: 9, fno. *fjórtán*, *fímtán*, *sextán*.

I motsvarar fno. *i* uti: *byrþingr* 36: 1, fno. *byrðingr*; *-lendingr* (*utlendingr* 28: 6, *laigulenningar* 3: 2), fno. *-lendingr*; *drytning* S: 1, fno. *dróttning*; *erfingi* 14: 2; fno. *erfingi*; *lykil* 36: 1, fno. *lykill*; *drotin* 2: 3, fno. *dróttinn*; *haiþinn* S: 2, fno. *heiðinn*; *laglika* 26: 1, fno. *loglika*; *iemlika* S: 2, fno. *jafnlika*.

U motsvarar fno. *u* uti: *hafuþ* 23: 4, fno. *høfuð*; *sapul* 45: 1, fno. *søðull*; *harund* 19: 33, fno. *hørund*; *þriþiungr* 8: 1, fno. *þriðjungr*; *fiarþungr* 24: 3, fno. *fjórdungr*; *siettingr* 19: 35, fno. *séttungr*; *kunungr* S: 2, fno. *konungr*; *kunnugr* S: 2, fno. *kunnugr*; *bloþugr* 8 pr., fno. *blóðugr*.

Undantag. Forngutn. *a* motsvarar fno. *i* uti det till fno. *systkin* svarande fgutn. ordet, som i GL. förekommer blott i gt. pl. *syscana* 24: 5 bis.; nt. har förmodligen hetat *systkan*; jfr. Wimmer: Navneordenes böjning i äldre Dansk, p. 33. — Forngutn. *e* motsvarar fno. *a* uti ändelsen *eri* fno. *ari*: *domeri* 61: 1, fno. *dómari*; *rauferi* 39, fno. *røufari*; *maisteri* Sæve Runurk. N:o 35, fno. *meistari*; *skyttari* Gotl. Runkalender, Liljegren pag. 280, fno. *skytari*. Fgutn. *eri* är äldre än fno. *ari*, som uppkommit af *eri* genom inverkan af *r* på den föregående vokalen (se Wimmer Fno. Forml. § 64 anm. 2. och Leffler Bidrag p. 15 not. 4). Likaledes har fgutn. bevarat ändelsen *eri* i de neutrala ja-stammarne *alteri* S: 5, fno. *altari* (och *alteri*), och *hunderi* 28: 4, fsv. *hundari*. — Forngutn. *i* motsvarar fno. *a* uti: *laipingr* S: 6, fno. *leiðangr*, fsv. *lepunger*; *pianista* 6 pr., fno. *þjónasta*, fsv. *pianosta*, *þiænesta*, *pianist* (Rydq. IV 126), samt *hailigr* (þa iru *ohailig* dur hans) 37 pr., fno. *heilagr*, fsv. *hælagher* (Rydq. II 386), got. *hailags* (på Bukarestringen). — Fgutn. *u* motsvarar fno. *a* uti *kaupungr* 13 pr., fno. *køupangr*, fsv. *köpungr*. Om *hugunda* 19: 33 och *sannundum* S: 5, se § 6.

C. Vokaloöfvergångar.

§ 13.

U-omljud. Detta omljud, som spelar en så betydande rol icke blott i fno., utan också i fsv., har deremot utöfvat ringa inflytande på gutniskans utseende. Lefvande träffas detta omljud i GL. blott i samina tillfälle som i fsv., nämligen i andra stafvelsen af adj. på *-al* och *-ar*: *gamul* (n. pl.) 65; *annur* (fem. sing.) S: 4, (n. pl.) 16: 1, 19: 32¹. I betonade stafvelser åter saknas detta omljud icke blott liksom i fsv. i sådana former som *markum* och *lagum*, af *mark* och

¹ Fem. på *-ul* och *-ur* af adj. på *-al* och *-ar* i mask. fans i Gutamålet ännu i förra årh., enligt hvad Sæve upplyser hos Molbech pag. 229 not.

lag, utan ock i många ord, som i fsv. hafva omljuden vokal: *gar* 6: 1, fsv. *gör* (Rydq. I 427), fno. *gorr* (stam **garva*) eller *gørr*, (stam **garvja*); *hagg* 19: 31 fsv. *hug*, fno. *hogg*; *hagga* 25: 3, fsv. *hugga*, fno. *hoggva*; *haggvin* 19: 32, fsv. *huggin*, fno. *hoggvinn*; *miel*¹ (*miþ miel*, jfr. § 24) 6: 2, sv. *mjöl*, fno. *mjöl*, (dat. *mjólvi*, stam **melva*); *smier*¹ (*miþ smieri*, jfr. § 24) 6: 2, fsv. *smör*, fno. *smjör* (dat. *smjörvi*) eller *smør* (stam **smerva*); *siar* 36: 1, fsv. *sior* (Rydq. II 37 och IV 127), fno. *sjör*; *ertaug* (se pag. 13), fsv. *örtugh*, fno. *ørtug*; *han* (*haan* § 1), fsv. *hun* (*hon*), fno. *høn*; *mielk*¹ 6: 2, 31, fsv. *miolk*, fno. *mjolk*; *biern*¹ Sæve Runurk. N:o 84, fsv. *biorn*, fno. *björn*. — Hit böra vi vidare räkna äfven *miek*¹ (fno. *mjök*, fsv. *miok*), som jag vill läsa i st. f. det obegripliga *mier* (skriffel för *miec*) i början af kap. 4 (*blotir iru mannum mier firjbupin*, för hvilket man bör läsa: *blot iru m. miek f.*). Den yngre handskriften har *mikit*².

¹ *Miel*, *smier*, *mielk*, *biern*, *miek* för *mial*, *smiar*, *mialk*, *biarn*, *miak* enligt § 15. De fgutn. formerna *miel*, *smier* och *miek* (stam **meku*) äro af stort intresse i språkhistoriskt afseende, emedan de, såsom oss synes, på ett nog otvetydigt sätt visa, huru vi hafva att tänka oss utvecklingen från ett ursprungligt *e* till brytningsljudet *jō* i de nord. språken. Fgutn. *miel* för *mial* visar nämligen, att stammen **melva* först genom brytning af *e* till *ea*, *ia* blifvit **mealva*, **mialva*. Derpå har i fno. genom vanligt u-omljud af *a* till *ō* **mealva*, blifvit *mjōl*. Utvecklingen har sålunda genom *ea*, *ia* gått från *e* till *jō*. Genom detta antagande om utvecklingens gång vinnes större likformighet emellan fgutn. å ena sidan och fno. och fsv. å den andra än genom den af några forskare (se Leffler V-omljudet p. 7 ff.) hyllade åsigten, att fno. och fsv. *mjōl* omedelbart uppstått af stammen **melva* genom epentes af stammens *v* (**melva*, **meolva*, **mjōl*). Enligt vår tro har det existerat en allmänt nordisk form **mialv(a)*, som i fno. och fsv. genom u-omljud blifvit *mjōl*, medan fgutn., der u-omljudet vunnit ringa utbredning, blifvit stående vid den o-omljudna formen.

² Deremot vågar jag icke till samma kategori som de uppräknade orden hänföra fgutn. *hafuþ* 23: 4, fsv. *hovuþ*, fno. *hofuð*, huru tilltalande sådant än vid första påseendet synes vara. Vigfusson har uppvisat (Oxf. p. 307), att detta ord i mycket gamla fno. visor förekommer med *au* i stammen; på grund häraf, samt på grund deraf, att det i got. och de öfriga germaniska dialekterna har diftongen *au* eller dertill svarande vokal i rotstavelsen, förmodar jag, att i de nordiska språken den ursprungliga stamformen varit **haufuð*, samt i öfverensstämmelse med Vigfusson, att förkortningen till *hafuð* (hvaraf genom u-omljud fno. *hofuð*) härleder sig från de sammandragna kasusformerna: *hafði* för **haufði* cet (jfr. fgutn. *datt* för *dautt* § 16). Denna förkortning tror jag emellertid hafva egt rum blott i fno. och fgutn., men icke i fsv.; ty i fsv. *hovuþ* har *o* helt visst omedelbart uppstått af diftongen *au*, och icke genom u-omljud af ett af *au* förkortadt *a*, enär vi i fullt analoga fall aldrig finna u-omljud i fsv.; jfr. fsv. *harund*, *stapul*, *sapul* m. fl. Se Sæve: "Om språkskiljaktigheter i sv. och isl. fornskrifter", i Upsala Universitets årsskrift 1861 p. 7, samt Rydq. IV p. 178. — Till *fjōl*- i fno. med u-omljud svarar fgutn. *fiel*- utan omljud (*fielkunnugr* S: 2, fno. *fjōlkunnugr*). Detta ord är (enligt benäget meddelande af akad. adj. K. F. Söderwall) icke anträffadt i den fsv. literaturen, men att det i fsv., emot hvad man hade skäl att vänta, då

Emellertid har gutniskan icke varit helt och hållet obekant med detta senare slag af u-omljud; vi finna i GL. fem ord, hvilkas stamvokal blifvit ombildad genom u-omljud, nämligen *iorþ* (gt. *iorþar* S: 1), fno. *jörð*, gt. *jarðar*, fsv. *iorþ*, gt. *iorþar*; *ol* 24, fno. *öl* (dat. *ölvi*), fsv. *öl*; *yx* S: 3, fno. *øx* (stam *akvisja*, § 7 mom. 2), fsv. *öx* (Rydq. II 76); *tiugu*; *fiugur* (se pag. 25). De qvarvarande lemningarnes ringa antal bevisar dock, att u-omljudet aldrig haft stor utbredning i språket.

En ljudföreteelse, som nära sammanhänger med u-omljudet, är den s. k. epentesen, som förekommer i fsv. i ord, hvilkas stamstafvelse ursprungligen slutat på *-ingv-* eller *-inkv-*; t. ex. fsv. *siunga*, *stiunka*, *siunka*, af **singva*, **stinkva*, **sinkva*. Dylika ord hafva i fno. u-omljud: *syngva*, *stökkva*, *sökkva*; men i gutniskan hafva de hvarken undergått omljud eller epentes, utan hafva bevarat stamvokalen oförändrad, ett ytterligare bevis derpå, huru obenägen gutniskan varit för stamvokalens ombildning på grund af ett följande *v*. Af hithörande ord träffas i GL. följande former: *stingva* 23: 3, *singis* 24 pr. (præs. konj. af inf. *singa?* eller *singva?*), *sinker* Add. 5: 2. — Se Lefflers utförliga framställning af dessa formers historia i de nord språken: V-omljudet p. 23 ff.

§ 14.

1. *I-omljud*. Detta omljuds utveckling tillhör en tid, då det nordiska stamspråket ännu icke sönderfallit i dialekter eller åtminstone ännu ingen olikhet dem emellan förefans med afseende på de ändelser och ljudförhållanden, som verkat i-omljudet. Dettas företeelser voro därför ursprungligen desamma öfver hela det nord. språkområdet, och de olikheter, som vi påträffa i afseende på i-omljudet de olika dialekterna emellan, hafva sin grund i efter i-omljudsperioden inträdda analogibildningar. Från denna synpunkt hafva vi redan i det föregående sökt förklara åtskilliga fall, i hvilka fgutn. i bruket af i-omljudet afviker från fno.; öfriga afvikelser af detta slag komma att närmare afhandlas i formläran. På detta ställe inskränka vi oss till att anföra exempel på de vokalvexlingar, som genom i-omljudet åstadkommas i fgutn.

grundformen är **felu*, got. *filu*, saknat omljud, kan man sluta deraf, att fsv. har af samma stam bildade ord utan omljud: *fiælda* (fem.) och *fiælde* (mask.), fno. *fjöldi*. Det förre (*fiælda*) förekommer i en svensk urkund på ett ställe, der den motsvarande norska redaktionen har *fjöldi* (allt enligt adj. Söderwall).

e — i (fno. *e — i*): *skiel* 22 — *skilja* 3: 3 (se pag. 12),
a — e (fno. *a — e*): *namn* 22 — *nemna* 3: 3,
 (fno. *á — e*): *mal* 2: 2 — *mela* 56: 1,
o — y (fno. *o — y*): *forn* 24: 2 — *fyrnska* 4,
 (fno. *ó — ó*): *fotr* 16: 1 — *fytr* 19: 15,
u — y (fno. *u — y*): *sun* 13 pr. — *synir* 20: 8,
 (fno. *ú — ý*): *hus* 3: 4 — *hysa* 2: 2,
iau — y (fno. *jó, jú — ý*): *þiaufr* 39 — *typt* Add. 5: 1,
au — oy (fno. *ou — øy*): *draumbr* S: 1 — *droyma* S: 1.

2. På det omljud, som i fno. ofta eger rum framför ett af *s* uppkommet *r*, och som till sina verkningar öfverensstämmer med *i*-omljudet, finna vi exempel också i GL.: *heri* 58, fno. *heri* (ty. *Hase*); *bera* (impf. *berapis*) 23 pr., fno. *bera* (af *berr*, nudus, jfr. Oxf. p. 61); *yr*, fno. *ýr* (jemte *ór*, got. *us*); *oyra* 19: 6, fno. *øyra* (got. *auso*). Men *kar* 63: 3, fno. *ker* (got. *kas*); *þar* 20: 14, fno. *þér* (got. *þos*); *tvar* 24, fno. *tvér* (got. *tvos*)¹. I fsv. finna vi intet fullt säkert exempel på detta omljud.

3. Af den inverkan, som ett *g* eller *k* i fno. stundom har på ett föregående *a*, i det att detta liksom vid *i*-omljud öfvergår till *e* (Wimmer Fno. Forml. § 12 anm. 3), finna vi spår också i GL. i verbet *draga*: vi träffa af detta verbum i GL. två former, skrifna med *e*: præs. konj. *dregi* 13: 3, part. præter. *dregit* 19: 32. I fno. eger denna ljudförändring rum blott i partic., och ursprungligen har detsamma väl varit fallet i gutniskan, men här har sedermera genom ömsesidig inverkan præsens fått *e* och partic. åter *a*. I GL. har detta verb nämligen, utom på de två nämnda ställena, alltid *a* i præsens och part. præter., t. ex. *draga*, *dragi*, *dragin*, *dragit* 13 pr.; men i nygutn. har den omljudna vokalen blifvit enherskande: det heter i præsens *dräga*, i partic. præter. *drägi* (Säve St. V. p. 15). Andra ordformer, som i fno. antaga det här omtalade omljudet af *a* till *e*, hafva i GL. *a*: *takin* 6: 2, fno. *tekinn*; *daghi* 3: 3, fno. *degi*.

§ 15.

1. *Brytning* har gutniskan, merendels i öfverensstämmelse med fsv., i flere ord, som i fno. hafva obruten vokal: *iek* S: 2, fno. *ek*, fsv. *iak*, *iæk* (jfr.

¹ Jemför också nygutn. *diaur* (Säve M. pag. 249) med fno. *dyr*, got. *dius*.

Add. 2 *iac* och *iach*); *siex* 2: 2 (*siextan* 20: 9, *siextighi* S: 2), fno. *sex*, fsv. *sex* och *siæx*¹; *iefa* 37 pr., fno. *efa* (*ifa*), fsv. *iava*, *iæva* (Schlyters lexikon p. 337); *stiela* 38, fno. *stela*, fsv. *stiala* och *stæla*; *biera* 13 pr., fno. *bera*, fsv. *bæra*; *spiella* 9, fno. *spella*²; *ier*, *ieru* (*ir*, *iru*, se pag. 14), fno. *er*, *eru*, fsv. *ær*, *æru*; (*ieta* Add. 5: 2, fno. *eta*, fsv. *æta*). Liksom man i fno. har både *snjallr* och *snellr* (se Fritzner), så finner man i GL. af detta ord former både med och utan brytning: *snielldr* (skrifvet *senielldr*) S: 2, och Liccair *snielli* och L. *snelli* S: 4.

Formen för brytningsljudet vacklar i GL. mellan det ursprungliga *ia* och det deraf genom ett slags framåtverkande omljud uppkomna *ie* (fsv. *iæ*), ofta i samma ord: t. ex. *fiarrar* 24: 5, S: 2 m. fl. st., men *fierrar* 28: 5, *fierri* 45: 1; *gialda* 25: 6, S: 6, men *gielða* 16: 2, 28: 6, 47: 1, m. fl. st. — Formen *ie* är liksom *iæ* i fsv. den vida allmännaste, men har dock aldrig kunnat helt och hållet undantränga *ia*: man hör enligt Säve (Urk. p. 80) ännu på Gotland *siax* jemte det vanligare *siex*, och P. A. Säve skrifver i "Åkerns Sagor" pag. 66 *mialk* (i GL. *mielk* 6: 2, 33: 1).

2. Från brytningsljudet *ie* bör man noga skilja det *ie*, som i GL. förekommer efter konsonanterna *g* och *k*, och som har sin grund i dessa konsonanters muljering (Sievers § 31 b, jfr. § 18 anm. 2). I verben *gierpa* 25: 6 och *kienna* 18 pr. t. ex. kan ingen brytning ega rum; *e* är här omljud af *a* (fno. *ē*: *gerða*, *kenna*), och det föregående *i* tillkännagifver ett uppmjukadt uttal af *g* och *k* (*gi-* och *ki-*). Denna muljering är i GL. ganska allmänt betecknad, t. ex. *gieta* 18: 1 (fno. *gēta*), *laggiert* (af *gierpa*) 26: 5, *halfgierpi* 26 pr., *gierp* (fno. *gerð*, gt. *gerðar*) 3: 3, *kietta* 18: 1, *schieg* (fno. *skegg*) 19: 32, *schiemd* 22 pr. (fno. *skemd* af *skemma*), *fordeþsciepr* 39 o. s. v.³ Men man finner också

¹ Ifrån *siex* har *ie* öfverflyttats till ordningstalet och dess afledningar (*siettungr* 9: 1), hvilka egentligen hafva långt *é* i stammen (fno. *sétti* och *séttungr*); jfr. Rydq. II 577. — I *sniekkia* S: 6 ter, fno. *snekkja*, och *tielgia* 19: 20 kan icke heller brytning ega rum, då stammens *e* uppkommit genom i-omljud af *a*, men huru *ie* skall förklaras i dessa ord, vet jag icke. Ej heller kan jag förklara förhållandet mellan fgu. *hier* 1 rubr. (*hiar* Säve Runurk. N:o 51, 53 och oftare) och fno. *hér* (fsv. *hær*).

² *Spiella* är till formen men icke till betydelsen skildt från *spilla* 2: 2; det förra är fno. *spella*, -*aða*, det senare, fno. *spilla*, *spilta*. Begge äro, med olika suffixer, härledda af gu. *spiel*, fno. *spell* eller *spjall* (**spilljan* och **spellon*) (W).

³ I vissa fall kan det vara svårt att afgöra, om man har brytning eller muljering, när nämligen ett gomljud åtföljes af ett ursprungligt kort *e*, såsom i *giefa*, som på alla ställen, der det förekommer i GL., skrives med *ie*: se 2: 2, 3: 3 och 4, 7: 1, 16: 2, 28 pr. bis, 46, S: 2. — Med *ie* skrives också städse substantivet *skiel* (se 6: 3, 13: 5, 20: 14, 22 bis o.

tecknad *ge* och *ke* utan *i*, t. ex. *getzla* 36 pr., fno. *gēzla*, *gerpa* 25: 5, *gert* och *ogert* 26 pr., *kerra* 26: 7, *kenna* 22, *raipschep* S: 5, *hiskep* S: 4, *lekisschep* 19 pr. o. s. v.¹ Det vacklande skriftsättet angifver helt visst ett vacklande uttal, och muljeringen har blott varit en öfvergående tendens, som språket sedan alldeles öfvergifvit. I nygutniskan uttalas gomljuden *g* och *k* alltid hårdt. Se Sæve M. p. 220 f. och Svenska Fornminnesföreningens tidskrift II p. 125; jfr. Lyngby i dansk Antiqv. Tidskr. 1858—60 pag. 268.

§ 16.

Förändring af Quantitet. — 1. GL. eger lika litet som de svenska forn-skrifterna något genomfördt beteckningssätt, med hvilket korta och långa vokaler utmärkas från hvarandra. Vokalfördubblingen, hvars sannolika betydelse är att utmärka vokallängd (§ 1), förekommer alltför sporadiskt för att vara oss till någon synnerlig nytta vid bestämmandet af vokalernas kvantitet. Vi kunna emellertid af andra omständigheter sluta, att vid tiden för GL:s nedskrifvande, och lång tid derefter, det gamla kvantitetssystemet i hufvudsaken var bestående.

I nygutn. gäller samma kvantitetslag som i de öfriga moderna nord. dialekterna, nämligen att hvarje vokal i en betonad stafvelse, som ändas på vokal eller enkel konsonant, är lång, den må i det gamla språket hafva varit lång eller kort. I orden *sid*, *lut*, *synir*, fno. *siðr*, *hlutr*, *synir*, äro i nygutn. stamvokalerna långa. Men denna nya kvantitetslag, enligt hvilken ursprungligen korta vokaler på grund af sin ställning öfvergingo till motsvarande långa, måste vara yngre än den stora förändring i språket, hvarigenom de ursprungligen långa vokalerna *ī*, *ū*, *ȳ* förvandlades till diftongerna *ai*, *au*, *öi* (§ 10); öfvergången från *lūt* till *lüt* måste vara yngre än öfvergången från *hūs* till *häus*, ty i motsatt fall skulle

s. v.), hvarför *ie* här möjligen är brytningsljud. Med blott *e* skrives dock det af *skiel* afledda adv. *oschellica*, som förekommer 25: 3. I fsv. förekommer detta ord både med bruten och obruten stamvokal, fsv. *skial*, *skiel* och *skæl* Ryd. III 172 (jfr. här ofvan pag. 12).

¹ Förmodligen har det genom muljering uppkomna *ie*, när *e* är kort, haft alldeles samma uttal som brytningsljudet *ie*, och då detta senare växlar med *ia* i GL., bör det icke förundra oss, att vi i ett par enstaka exempel finna *ia* för ett genom muljering uppkommet *ie*: nämligen i *giara* 6: 3 (fno. *gera*) och *giarning* 1. Eller man bör kanske snarare anse *giara* vara = fno. *giprva*, fsv. *giora* (se Leffler Bidrag pag. 236 not. 1), och att *ia* således här verkligen är brytning? I *giarning* kunde *ia* förklaras såsom uppkommet genom inflytande från *giara*. Den i GL. vanliga formen *giera* kan likaväl förklaras af *giara* (fno. *giprva*, jfr. § 13) som af *gera* (fno. *gera*).

nygutniskan haft diftong äfven i det förre ordet. Således då vi ännu icke i den yngre handskriften af Gutalagen träffa några s. k. oäkta diftonger, så kunna vi deraf sluta, att de korta vokalerna bibehållit sin ursprungliga qvantitet i språket allra minst till slutet af 16:de århundradet, från hvilken tid handskriften B. härstammar.

2. Deremot blir redan i GL. en ursprungligen *lång* vokal stundom förkortad, nämligen i böjningsformer, i hvilka genom ändelsens tilläggande den efter stamvokalen följande konsonanten fördubblas; diftongerna *ai* och *au* öfvergå härvid till *a*. Sålunda böjes räkneordet *en*, fno. *ēinn*, i GL. på följande sätt:

nt. <i>ann ain att</i> ,	dat. <i>ainum anni ainu</i> ,
acc. <i>ann aina att</i> ,	gt. <i>ains annir ains</i> .

Andra exempel på denna förkortning framför dubbel konsonant äro: *brat* (för *bratt*) 26: 8, fno. *breitt* af *breiðr*, fgutn. *braiþr* 64; *datt* 2: 1, 18 pr., fno. *doutt* af *douðr*, fgutn. *daupr* 20 pr.; *gutt* (el. *gut*, för **gott* enl. § 5) 19: 33, 26: 9, fno. *gótt* (el. *gott* ANO. 1866 pag. 297) af *góðr*, fgutn. *goþr* 25: 6¹; *baddus* S: 1, fno. *beiddusk* af *beiðask*, fgutn. *baiþas* 37 pr.² — Likaledes förkortas stamvokalen framför *nn* i pronomina possessiva, hvarvid *i* öfvergår till *e*: acc. sing. m. *senn* (*sen*) 3: 1, 3: 3 bis; neutr. *sett* 2: 2, 6 pr.; dat. sing. fem. *senni* 4, 6: 1, *penni* (fno. *þinni*) 27; gt. sing. fem. *sennir* 13: 1; gt. pl. *senna* 20: 1; denna förkortning eger här rum äfven framför *ns* i gt. sing. *sens* (*senz*) 3: 3 bis. Vid sidan af de uppräknade formerna med *e* förekomma dock äfven former med *i*: acc. sing. m. *sinn* (*sin*) 37 pr., 3: 1, S: 4; dat. sing. fem. *sinni* 26 pr., 49; gt. sing. *sins* 13: 4; gt. pl. *sinna* S: 5. I nygutn. hafva dessa pronomer kort *i* i de former, som i det gamla språket hade dubbel konsonant, men diftongen *äi*, som motsvarar forngutn. *ī*, i de former som i det gamla språket hade enkel konsonant: m. *minn*, f. *mäin*, n. *mitt*; *dinn*, *däin*, *ditt*; *sinn*, *säin*, *sitt*; pl. *mäinä*, *däinä*, *säinä* (Säve M. p. 235).

Emellertid är förkortningen framför en genom böjningen uppkommen dubbel konsonant icke genomförd i GL. Under det att *ai* är förkortadt i *baddus*, så är diftongen bibehållen oförändrad i andra, på alldeles lika sätt bildade præteritiformer, men i dessa har deremot konsonanten blifvit förenklad: *reida* 3: 1,

¹ Jfr. nygutn. m. *raudar*, f. *raud*, n. *rytt* eller *ratt*; *blautar*, *blaut*, *blytt* eller *blatt*; *godar*, *god*, *gutt*, Säve M. pag. 227.

² Jfr. nygutn. *raidä*, *raddä*, *radden*; *laidä*, *laddä*, *laddar*; *braidä*, *braddä*, *braddar* m. fl. Säve M. p. 241.

fno. *reidda*, acc. sing. fem., och *raid* 3: 1, fno. *reidd*, nt. sing. fem. partic. præter. af *reiða*; *noyd* 22 pr., fno. *nøydd*, nt. sing. fem. partic. præter. af fno. *nøyða*, *nøydda*, *nøyddr*¹. Med enkel konsonant skrives också *stridu* S: 2, fno. *stríddu* af *stríða*; *lydu* S: 4, fno. *hlýddu* af *hlýða*, och *ofydum* S: 1, fno. *úfóddum*, af *fóða*, på grund hvaraf jag antager, att stamvokalen äfven i dessa former varit lång, då efter kort vokal aldrig konsonantfördubbling i ordens mitt underlåtes i handskriften (jfr. *baddus* med dubbelt *d*); på samma grund förmodar jag, att stamvokalen förblifvit lång också i *vari* (tro *vari* retri) 1, fno. *várri*, d. sing. fem. af pron. *várr*.

3. Ord, som i det gamla språket hade lång stamvokal, åtföljd af dubbelt *t* (*tt*), hafva i nysvenskan i allmänhet förkortat stamvokalen framför den dubbla konsonanten (*ätt*, *dotter*, *slätt*, fno. *ett*, *dóttir*, *sléttr*). I nygutn. åter hafva dessa ord bibehållit den långa vokalen, men deremot förenklat konsonanten, och redan i GL. skrivas de flesta der förekommande af dessa ord med enkelt *t*: *dotir* 13: 2, 20: 4 och 10, m. fl. st., fno. *dóttir*; *drotin* 2: 3, fno. *dróttinn*; *etar* 20: 14, 28: 3, fno. *ettar*, gt. sing. af *ett*²; *netr*, *natum* 9, *nata* (gt. pl.) 16: 2, af *nat*, fno. *nátt*, gt. *náttar*, nygutn. *nat*, pl. *netar* (Säve M. p. 224, jfr. här ofvan pag. 7, not. 1); *retum* S: 6, fno. *rétum* af *réttr*, adj., nygutn. *retar* (Säve M. pag. 228); *satir* 3: 1, fno. *sáttir*, nt. pl. af adj. *sáttir*; *setr* (för *setir* § 30) 26 pr., fno. *settir*. Konsonantförenkling synes dock icke ännu hafva inträdd i följande ord, af hvilka hvart och ett förekommer i GL. minst två gånger och skrives med dubbelt *t*: *atta* (subst. fem. *at attu* 36: 2, *viþratta* S: 1), fno. *átta*; *atta* (räkneordet 8) 13: 1, 19 pr., *attundi* 19: 38, 20: 4, m. fl. st., fno. *átta*, *áttundi*;

¹ Under det att i öfriga fall konsonantfördubbling är mycket oregelbundet iakttagen i handskriften af GL., synes afskrifvaren dock i det afseendet hafva förfarit konsekvent, att han aldrig underlåtit fördubbling inuti orden, då den bordt inträda. Sålunda kan väl *noyd* stå för *nøydd*, liksom *brat* 26: 8 står för *bratt*, *gut* 19: 33 för *gutt*, men *reida* kan efter vanliga bruket i handskriften icke betyda *reidda*. Emot den här antagna förenklingen af *d* synes visserligen tala, att i nygutniskan præter. af *nájdä* heter *náddä*, *náddar* med dubbelt *d* och förkortad vokal (Säve M. p. 241); men detta behöfver ingalunda vara fallet, ty *náddä* kan förklaras som en senare analogibildning, framkallad af behofvet att skilja mellan stammen i præter. och præter., sedan i detta senare *p* (= *d*) blifvit *d* (jfr. § 20). Utvecklingsgången har således varit, äldst: *noypa*—*nøydda*—*nøyddr*, GL. *noypa*—*noyda*—*noydr* och slutligen nygutn. *nájdä*—*náddä*—*náddar*.

² Dat. sing. skrives *ett* 28: 4 med dubbelt *t*, ett skriftsätt, som likväl icke är afgörande för uttalet, då handskriften i några andra tillfällen riktigt har konsonantfördubbling äfven efter en lång vokal, t. ex. *latta* för *lata* (fno. *látä*) S: 2, *harr* för *har*, fno. *hár* (coma), 19: 26, *arr* för *ar*, fno. *ár* (annus), S: 2, *mall* för *mal*, fno. *mál*, 8: 1.

retta 13: 5, 31, S: 5, fno. *rétta*. Att den dubbelt skrifna konsonanten i dessa ord icke angifver förkortning af den föregående vokalen, utan att denna verkligen varit lång, bevisas af de nygutn. formerna: *atæ* *atændæ* med långt *a* (Säve M. p. 233), och *retä* med långt *e* (s. st. p. 239). — Dubbelt *t* efter en ursprungligen lång vokal träffas också i præteritiformerna: *byttr* 19: 37, af *byta*, fno. *bóta*, *bótta*, *bóttr*, samt *vittr* 6: 1 bis., af *vita*, fno. *víta*, *vítta*, *víttr*. Men i dessa former (*byttr* och *vittr*) har förmodligen vokalen varit förkortad framför den dubbla konsonanten, liksom i de ofvan omtalade neutrala formerna: *brat* (*breitt*), *datt* (*doutt*) och *gut* (*gótt*). Om deremot stamvokalen varit lång eller kort i *attu* S: 1, præt. pl. af *aiga*, fno. *átta*, samt i *mattin* S: 2, præt. konj. af *maga*, fno. *métti*, derom är det svårt att hysa någon mening. I nygutn. heter præt. af *ma* (= fgutn. *maga*) *mattä* med kort *a* (Säve M. pag. 241).

II. Konsonanter.

§ 17.

De i GL. förekommande konsonanterna låta efter uttalet ordna sig på följande sätt:

	Explosif-ljud		Spiranter		c	hväsljud	näsljud	l- och r-ljud	halfvokaler
	starka	svaga	starka	svaga					
Palataler	<i>k</i>	<i>g</i>		<i>gh</i>	<i>h</i>		<i>n</i>		<i>i (j)</i>
Dentaler	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>þ</i>	<i>þ (ð)</i>		<i>s</i>	<i>n</i>	<i>l, r</i>	
Labialer	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	<i>f (v)</i>			<i>m</i>		<i>u (v)</i>

Härtill komma dubbelkonsonanterna *x* och *z*, det förra med betydelsen af *k*-ljud + *s*, det senare (*z*) med betydelsen af *t*-ljud + *s*. Exempel på *x*: *yxna* 6: 1, fno. *yxna* (gt. pl. af *uxi*); *axul* 26: 7, fno. *øxull*; *axlar* 23: 4, fno. *axlar* (gt. sing. af *øxl*); *yxar* 8 pr., fno. *øxar* (gt. sing. af *øx*); för *x* skrifves *cs* uti *acslar* 19: 36, fno. *axlir* (pl. af *øxl*), och *gs* i *avagst* 28: 6 bis., fno. *ávøxt* (acc. sing. af *ávøxtr*).¹ Exempel på *z* = *t*-ljud + *s*: *foz*, för *fots*, 19: 20; *liantz*, för *liauts*, 20: 1; *lanz*, för *lands*, 19: 1; *guz*, för *guþs*, 6 pr; *barz*, för *barþs*, 19: 6. Därjemte skrifves också stundom öfverflödigt: *tz*, *dz*, *þz*, t. ex. *liantz* 20: 7, *landz* 53, *bloþz* 20: 3, för *liauts*, *lands*, *bloþs*.

¹ Här böra vi också påpeka teckningen *gs* för *kks* uti *drigs* för *drikks* 24 pr; jfr. *licsvitni* och *ligsvitni* 25 pr.

§ 18.

K-ljudet tecknas i GL. *k*, *c* (vanligast), *ch* utan åtskilnad i betydelsen; framför *v* (*u*) brukas tecknet *q* (*quindi* 19: 38, *quinna* 18 pr.). Exempel: *kircia* 2: 2, S: 4, *kirchia* 3 pr, 3: 3 och ofta (den vanligaste beteckningen af detta ord); *kalla* S: 2, *calla* 13 pr, 13: 5; *kar* 65, *car* 63: 3; *scal* (fno. *skål*) 19: 8, 20 pr, *schal* 19: 7; *schulu* 20: 1; *scenkia* 24 pr; *schiauta* 19: 27; *schut* 53; *schiptu* och *scriptu* 28: 6; *scyn* 28: 3; *sekr sic* 3: 2; *rychta* och *rycta* 21: 2; *verc* 6: 4; *fich* 44, *ficch* 37 pr, *fic* S: 2, *ficc* S: 4 bis; *croch* 49; *pascha* 54; *gutniscr* 15: 1, *ogutnischir* (= -*schr*) 14: 4, *gutniskir* (= -*skr*) 14: 3. — Som man af exemplen finner, brukas *sch* öfverallt omvexlande med *sc*, *sk* både framför hårda och mjuka vokaler och i slutljudet. Säves förmodan (se Sv. fornminnesföreningens Tidskrift II 125), att *sch* i GL. skulle kunna hafva någon annan betydelse än den af hårdt *sk*, saknar således stöd i handskriftens bruk (jfr. Rydq. IV 305 f.).

I ändelsen -*likr* har fgutn., öfverensstämmande med fsv., *k* för fno. *g* (fno. -*legr*, -*ligr*, Rydq. IV 267): *laglicum* forfallum, *laglica* (adv., jfr. fno. *logligr*) S: 6; *iemlica* (fno. *jafnliga*) S: 2, *almennilica* (adv. jfr. fno. *almenniligr*) S: 4, *stepilica* S: 5. Att *k* är det ursprungliga, visar en jämförelse med beslägtade språk; jfr. got. adverbialändelsen -*leikos* (i *alja-leikos*) och fht. adjektifändelsen -*lih*, -*lich*, genom konsonantförskjutning för -*lik* (*tagalih*, *tiurlich*).

§ 19.

1. *Gh*, som föreställer det spirantiska *g*-ljudet, förekommer i GL. hufvudsakligen i samma tillfällen som i fsv., nämligen efter vokaler samt efter *l* och *r* (Rydq. IV 259 f) t. ex. *dugh* 6: 5, *lagha* 11 pr., *mannhelgh* 8 rubr., *helghan dagh* 6: 4, *helghastir* 8: 2, *torgghi* (dat. af *torgh*) 6: 2, *huerghi* 8: 1, *burghan* 65. Emellertid har handskriften i de angifna fallen vida oftare blott *g* än *gh*, t. ex. *dag* 1, *laga* 12 pr, *mannhelg* 8 pr, *helgan dagh* 6 pr, *sargar* 8 pr, och särskildt förekommer intet exempel på *gh* med följande konsonant: *segpi* S: 1, *legpis* S: 3, *legpu* 2: 2, *segt* 26: 1, ¹ *legt* 25 pr, *siglandi* S: 6.

I gutniska runinskrifter, som äro ungefär samtidiga med GL. eller yngre, betecknas detta ljud nästan alltid med *h* (jfr. Rydq. IV p. 262)², och på detta bruk finna vi också ett exempel i GL.: *gangdahar* 8 pr.

¹ En enstaka gång skrives *c* för *g* (eller *gh*?) framför *t*: *sect* för *segt* 20: 14; jfr. Wimmer Fno. Forml. § 5 b. anm.

² Gotländsk Runkalender, Liljegren pag. 270 *dahr*, *ahnes*, p. 271 *dahs*, *ladih*, p. 282

2. *H* har i GL. liksom i fsv. bortfallit i ordens början framför *l*, *n*, *r*, t. ex. *laupa* 3: 3, fno. *hloupa*; *nakki* 19: 12, fno. *hnakki*; *nykkia* 19: 27, fno. *hnykkja*; *rinda* 8 pr, fno. *hrinda*. I en äldre redaktion af lagen har detta *h* ännu qvarstått, såsom man finner af uttrycken: *hels eþa (h)nacca* 19: 12, *(h)nycchir eþa (h)rindr* 8 pr, i hvilka en uppenbarligen åsyftad alliteration egt rum. — Såsom begynnelsebokstaf i andra ledet af en sammansättning har också *h* bortfallit: *Farþeim* 13 pr, *Farþaim* S: 4 för *Farþhaim*, *Hainaim* S: 3 för *Hainhaim* (Jfr. Wimmer Fno. Forml. § 24 e. anm.). Exempel på utlemning af *h* framför vokal i enkla ords början äro: *umbla* 3: 4 för *humbla* (så B.), af *afreki* 49 rubr. för *hafreki* (så B.), se Rydq. IV pag. 401.¹ Deremot är *h* origtigt tillagdt i *hen* för *en* 2: 2, *huerk* för *verk* 56 pr (jfr. Rydq. IV 439) och förmodligen också i *hetningar* S: 5.²

§ 20.

T svarar i GL. i allmänhet till fno. *t*, men till fno. *d* i *tiunt* och *tiunta* 3: 1, fno. (och fsv.) *tiund* och *tiunda*. Vidare har GL. *t* för fno. *ð* och *d* i præter. af svaga verb, hvilkas stam i inf. slutar på *rð* (*rþ*) eller *nd*: *lausgyrtr* 37 pr, *tva linda gyrta* 20: 2 (fno. *gyrða*, *gyrða*, *gyrðr*); *garþr giertr* 26: 3, *garþ laggiertan* 25: 6 (fno. *gerða*, *gerða*, *gerðr*); *sentu* S: 2 och 5, fno. *sendu* (af *senda*, *senda*, *sendr*); *daila varþr lent* S: 5 (fno. *lend*, partic. præter. af *lenda*, *lenda*, *lendr*). Någon præteritiförm på *d* eller *þ* af ett dylikt verb förekommer icke i GL., ty *wendus* S: 5, som Schlyter GL. pag. 303 hänför till verbet *venda*, måste hänföras till ett fgutn. *venia*, fno. *venja*.³ I fno. sammanfaller

marh, *fiauratihi*, *tiuhu*, p. 284 *fiuhur*; Säve Runurkunder N:o 7 och 104 *helhu*, N:o 26 *bierhi*, N:o 81 *berhi*, N:o 144 *burh*, N:o 153 *hahal* o. s. v. Deremot skrives detta ljud med blott *g* på N:o 82 (*hilgi*) och 84 (*biergi*), hvilka af Säve räknas till de äldsta inskrifterna på Gotland (se Gutn. Urk. pag. XXXV). N:o 28 skrives *aghnabo* med *gh*.

¹ Efter *t* förekommer i GL. ofta ett såsom det synes alldeles öfverflödigt *h* tillagdt: *huathci*, *standith* 4, *brutith*, *eth* (ὄτι) 8: 1, *luth* 8: 2, m. fl. jfr. Schlyter GL. p. III. Deremot står *h* sannolikt icke betydelselöst efter *f* i orden: *nefha* 8 pr, *laifha* 64, *alfha* S: 2, då det här helt visst tjänar till att beteckna ett modifieradt uttal af konsonanten *f*.

² "*Hetningar eþa dailumal*," der Prof. Bugge för *hetningar* läser *etningar*, som han härleder af fno. verbet *etja* och öfversätter med: "heftige Stridigheter." Se T. f. F. og P. Ny Række III p. 263.

³ "Sipan en gutar *wendus wiþr* cristindom, þa sentu þair sendibuþa" cet, hvilket bör öfversättas: "sedermå, när Gutarne vande sig vid (Schlyter: omvända sig till) kristendomen, så sände de" cet. Præp. *viþr* passar icke vid *venda*, men är deremot den vanliga præp. vid *venja*. Om formen *wendus*, fno. *vondusk*, se pag. 12. (W).

stammen i præs. och præ. af dessa verb, och att de i gutniskan antagit *t* i præ., beror derpå, att språksinnet kräft, att i de ifrågavarande verben liksom i alla andra svaga verb præ. genom särskildt tempustecken utmärktes från præsens. I nyisl. tyckas (af uppgifterna i Oxf. att döma) verb, hvilkas stam slutar på *nd* eller *rð*, temligen allmänt bilda præ. på *-ti* (se Oxf. verben: *benda*, *kynda*, *hirða*, *virða*), och exempel härpå träffas sporadiskt äfven i det äldre språket (se Hervararsaga, Bugges upplaga pag. 289 not.).

I fno. öfvergå i præ. och imperat. af de starka verben *nd* till (**nt*. och) *tt*, *ld* till *lt*. Exempel på liknande öfvergångar i GL. äro: *bint* 17: 1 (imperat. af *binda*), fno. *bitt* (af **bint*, jfr. § 29), *galt* 28: 6, fno. *galt*, præ. af *gjalda* (*gelt* och *geld* Add. 4, fno. *gjalt* och *gjald*, imperat. af *gjalda*). Jemför Wimmer Fno. Forml. § 22 A, a samt Rydq. IV 285.

§ 21.

D förekommer i GL. 1:o i ordens framljud; 2:o efter *l*, *m*, *n*, *t*. ex. *feldr* 31,¹ *droymdi* S: 1, *brendu* S: 4; 3:o efter föregående lång vokal, då det svarar till fno. *dd*: *raid*, *reida* 3: 1, fno. *reidd*, *reidda*; *noyd* 22, fno. *nøydd*; *stridu* S: 2, fno. *stríddu*; *lydu* S: 4, fno. *hlýddu*; *ofydum* S: 1, fno. *úféddum* (se § 16 mom. 2)²; 4:o i fördubbling *dd* efter en kort vokal: *baddus*, fno. *beiddusk*, præ. af *beiðask* (se § 16 mom. 2); *steddum* S: 5 (i handskriften felskrifvet *steþdum*, fno. *stöddum*, dat. sing. mask. part. præ. af *steðja*, *stadda*, *staddr*).

Anmärkningsvärdt är det andra *d* i *dydir* 20: 1 bis och *dydrum* S: 1³, pluralformer till *dotir*, hvars vanliga pluralform i GL. är nt. acc. *dytrir*, dat. *dytrum*. *Dydir* står säkerligen för *dytir* (med hjälpvokal), *dytr*, äldre form än *dytrir*, svarande till fno. *dótr*; och det felaktiga skriftsättet *dydir*, *dydrum* med *d* för *dytir* (*dytr*), *dytrum* med *t* har förmodligen sin grund i en dunkel upp-

¹ Konsonanten *d* synes hafva bortfallit efter *l* eller har kanske assimilerats med detta uti ordet *val* 6: 1 (maþr sum kirchiusocinnar a *wal*) och S: 6 (þa hafa Gutar *wal* um at fara). Sæve skriver i sin normaliserade text på begge ställena *vald* för handskriftens *val*. Jfr. *sielfsvald* 13: 1.

² Sæve skriver felaktigt i sin normaliserade text: *raiþ*, *raiþa*, *noyþ*, *striþu*, *lyþu*, *ofþum*. Se dansk Antiqv. Tidskr. 1858—60 p. 268. — En gång förekommer *d* i handskriften i st. f. *þ*: nämligen *bygdu* (d. sing. neutr. part. præ.) 1, för *byggþu*. Jfr. *byggþus* (3 pl. præ.) S: 1 ter.

³ 20: 1 "Doyr suninn oc laifr *dydir* (B. *dytrir*) eptir sic.—þa schiptin *dydir* (B. *dytir*) oc sunna *dytrir* (det senare ändradt från *dydir*). — S: 1. Þair blotapu synnum oc *dydrum* sinum.

I yngre gutn. rúninskrifter finnes ofta *h* för *þ* uti pron. *þissi*, fno. *þessi*, t. ex. Sæve Urk. N:o 126 *hinna stain*, N:o 145 *stan hina*, N:o 58 *stain hisan*, och i nygutniskan heter detta pronomen *hissen*, *issen*, neutr. *hittä*, *ittä* (Rydq. IV p. 299). Redan i GL. har man två exempel på denna öfvergång: *hitta* 62 rubr. och kap. 59 (enl. Schlyter GL. pag. 88 not. 22).¹

Anm. I GL. förekommer ibland *þ* i st. f. t: *þa* 19: 13, *þolff* 60, *viþnum* 18 pr, *maþnapi* 6: 2, för *ta* (fno. *tá*, pl. *tér*), *tolf*, *vitnum*, *matnapi* (Schlyter GL. p. III). Jemför *maisperi* för *maisteri* Sæve Runurkund. N:o 3.² Omvänt har handskriften också några gånger *t* för *þ* = fno. *ð*: *noyþgat* 16: 2, *oratlica* 24: 4, *gullat* 65, för *noyþgat*, *oraplica*, *gullap* (fno. *gullhlad*). Ett par gånger träffas också *þ* felaktigt för *g* (*gh*): *sipri* S: 2 för *sigri*, *hoyþri* S: 5 för *hoygri*.

§ 23.

1. *F* förekommer i GL. i fram-, mid- och slutljudet. I framljudet har det uttalats som *tenuis-spirant*, och samma uttal har det förmodligen haft i ljudförbindelsen *ft*, som någon gång förekommer i st. f. det allmänna *pt*: *aftun* 8 pr, *utgiftir* S: 2, *giftir* 20: 1 (præs. af verbet *gifta*, som eljes alltid i GL. skrives med *pt* t. ex. 20: 4, 5 och 6 m. fl. st.), *halft* 49, *haft* 44 af *hafa*, men *hapt* 42, oaktadt *t* hör till flexionen och stammen har *f*. Men för öfrigt har *f* i mid- och slutljudet förvisso haft samma uttal, som man antager att *f* haft i mid- och slutljudet i fno., d. v. s. som *labiodental media*, och likasom i gamla isl. handskrifter i midljudet *v* (*u*) stundom tecknas för *f*, så finna vi exempel härpå äfven i GL.: *haua* 6: 1, *hauandi* 22, *aruj* 19: 35, *calua* 23: 4, *awair* S: 2, *olauir* S: 3 qvater.³

Det gamla språket egde tre spirantiska läppljud, nämligen 1:o en *labiodental tenuis* i ordens framljud (t. ex. fno. *faðir*); 2:o en *bilabial media* likaledes i ordens framljud samt i midljudet af s. k. v-afledningar (t. ex. fno. *verða*, *hoggva*), samt 3:o ett ljud, som låg midt emellan dessa, en *labiodental media* i ordens mid- och slutljud t. ex. *hafa*, *gaf*. Då *f* var tecken för det första af

¹ När Sæve Urk. pag. VIII säger, att *hitta* förekommer först i öfverskriften till kap. 62, och icke i de föreg. äldre kap., så har han förbisett, att Schlyter insatt i kap. 59 *þitta* (efter *Thitta* i B.) för *Hitta*, som läses i handskr. A.

² GL. har *þ* för fno. *t* uti det främmande ordet *skarlap* 24: 2, 65, fno. *skarlat*.

³ I *Olauir* står *u* (= *v*) egentligen i slutljudet, då *i* är blott hjälpvokal (fno. *Oláfr*). Exemplet är intressant, emedan det tyckes visa, att, då man undvek att teckna *v* för *f* i slutljudet, sådant hade sin grund endast i en grafisk egenhet. Man tecknade *v* för *f* endast framför vokal. I fsv. handskrifter tecknas (efter Rydq. IV p. 240) *arver*, *þiuver*, men *arf*, *þiufrin*.

dessa ljud och *v* för det andra, så erbjöd det latinska alfabetet intet tecken för det tredje, och härpå beror det vacklande skriftsättet i våra äldsta urkunder: *hafa*, *hava*, *hafva*. I *fv* har man förenat tecknen för två närbeslägtade ljud, för att dermed uttrycka ett mellanliggande tredje. Teckningen *fh* i GL. i orden *nefha* 8 pr, *laifha* 64, *alfha* S: 2 bör sannolikt också betraktas som ett försök att utmärka det ljud, som *f* brukade hafva i midljudet, från det, samma tecken föreställde i framljudet (Jfr. Rydqv. IV p. 241 ff, Wimmer Fno. Forml. § 4, mom. 4 med anm., samt Jessen i T. f. F. og P. III p. 320).¹

2. Ljudförbindelsen *fn* finner man i GL. i följande ord: *cufnar* 18: 1, *rofnacr* 48 ter,² *stefna* (subst. fem.) 31, 32, 39, (verb) 39, men *stemna* med *mn* 32 bis, S: 6, och till *mn* har *fn* öfverallt annars i GL. öfvergått: *limnar* 20: 5 (fno. *lifnar*), *iemnir* 16: 1 (fno. *jafnir*), *emnum* 20: 14 (fno. *efnum*, dat. pl. af *efni*), *hamn* S: 3 (fno. *hofn*). Framför konsonant bortfaller alltid *n* ur *mn*, vare sig konsonanten tillhör samma ord eller blott andra ledet af en sammansättning t. ex. *nemdamapr* S: 6, *iemt* 19: 37, *iemgut* och *iemdyr* 19: 33 (Rydqv. IV 250).

§ 24.

1. *V* förekommer, såsom redan är antydt, i ordens framljud (*v*, *hv*, *kv* (*qv*), *sv*, *tv*) samt i midljudet af s. k. *v*-afledningar. I sin sistnämnda egenskap, såsom afledningsljud, har *v* i GL. bibehållit sig endast i ett par enstaka former, nämligen: *stingva* 23: 3,³ got. *stiggan*, fno. *stökkva*, fsv. *stiunka* (se § 13), samt part. præt. *haggvin* 19: 24 och 32. Inf. af sistnämnda verb heter i GL. *hagga* 20: 15 utan *v* (fno. *hoggva*, *hoggvinn*), och likaledes träffas utan *v*: *gera*

¹ Det germ. urspråket egde bland sina spiranter ingen labiodental media, utan denna har i Norden uppstått genom sammansmältning af *f* och *b*, likasom *ð* genom sammansmältning af ljuden *p* och *d*, och den förra öfvergången är lika gammal som den senare. På större Bækkestenen och Læborgstenen, hvilka äro ungefär samtida med den större Jællingestenen, läses *Rafnuka* och *Hrafnuka*, d. ä. *Hrafnunga*, i hvilket *f* står för äldre *b*: *Hrafnunga* af *Hrafn*, äldre **Hrabn* (jfr. *Harabanak* på Warnumstenen). När vi i en annan runinskrift från samma tid, på den mindre Bækkestenen, läsa *Hribna* med *b* i midljudet, så bevisar detta icke, att *b* ännu kunde stå kvar i midljudet, utan blott, att man vacklat i valet af tecken (*f* och *b*) för ett ljud, för hvilket man intet särskildt tecken egde.

² I *rofnacr* hör *n* till flexionen, då *rofn-* står för *rofna*, gt. plur. af *rofa*.

³ Af *stingva* kan man sluta till en inf. *singva*, hvars præt. *sanc* förekommer S: 1. Deremot får man för *singis* och *sings* 24 pr. sannolikt antaga en inf. *singa*; hade inf. ännu hetat *singva*, hade väl præs. konj. ock haft *v* och hetat *singvis*. Nygutn. har *singa*, *sinka*, *stinka*, Sæve St. V. pp. 17—19.

(*giera*, *giara*), fno. *gørva* (*gjørva*), och bland nomina: *mieli* 6: 2, fno. *mjølvi* (dat. af *mjøl*); *smieri* 6: 2, fno. *smjørvi* (dat. af *smjør*). I adj. *gar*, stam **garva* (fno. *gorr*, acc. m. *gorvan*), har *v* förmodligen blifvit assimileradt med det föreg. *r*, ty på annat sätt synes man icke kunna förklara, att ordet ständigt i de tvåstafviga formerna tecknas med *rr*: *garran* (acc. sing. m.) 25 pr, *garra* (acc. sing. fem.) 3 pr, *garrum* (dat. pl.) 53, fno. *gorvan*, *gorva*, *gor(v)um*. Jfr Rydq. IV 412.

2. I framljudet behandlas *v* såsom i de andra nord. dialekterna,¹ undantagandes framför *r*, ty under det att fsv. i allmänhet bevarat *v* framför *r*, men fno. regelbundet bortkastar det, så har *v* framför *r* i gutn. dels bortfallit, dels förvandlats till *b*; exempel på det förra äro i GL. *raipi* 8 pr, fno. *reiði*, fsv. *vrepe*; *reka* 28 pr, 36: 1, S: 1 och 6, fno. *reka*, fsv. *vræka*; *rangr* 36 pr, fno. *rengr* (för **vrengr*, sing. *rong*, se Oxf. p. 508). På öfvergången från *vr* till *br* har man i GL. allenast ett exempel: *briska* (*briscapus*) S: 4, föröka, ett för fgutn. egendomligt verb, som Säve riktigt sammanställer med got. *gavrisqan* (se Urk. pag. XXVII samt St. V. p. 7 f.). Men från nygutn. anför Säve (Urk. a. st.) såsom exempel på ord med *br* för *vr*: *bräida*, fno. *riða*, fsv. *vriþa*; *brala*, sv. *vråla*, samt *brak* eller *rak*, sv. *vrak*.² Hos Rietz finner man angifna såsom nygutn. former både *bräkä* (p. 62) och *räka* (pag. 551). GL. har, såsom nyss är nämnt, blott *reka*.³

§ 25.

Halfvokalen *i* (*j*) behandlas såsom afledningsljud i GL. på samma sätt som i fno. (Wimmer Fno. Forml. § 24 C d) och är i allmänhet bevarad i de former, der den efter reglerna bör framträda, t. ex. *byriar* S: 6, fno. *byrjar*, gt. sing. af *byrr*; *merkiu* 25: 5, dat. pl. af *merki*; *mipian dagh* 31 o. s. v. Dock har halfvokalen emot reglen blifvit bortkastad i *naupsinar* 6: 1 (B. *naud-*

¹ Det har bortfallit framför vissa vokaler: *op*, *ypa* 36: 2, fno. *öp*, *épa*, fsv. *op*, *öpa*, jfr. got. *voppjan*; *orpu* S: 4, fno. *urðu*, af *verða*. Med andra vokaler har det sammansmält till nya ljud: *sufa*, fno. *sofa*, af **svefa*; *kuma*, fno. *koma*, af **kvema*; *hur* för *hvar*, *kufna* för **kvafna* (se pag. 16 not. 3), *tyggia* för *triggia* (pag. 20), *þy* för *þvi* (p. 15), *so* för *sva*, fno. *svá* (pag. 16 not. 3).

² Detta ord heter i GL., liksom i fno., *rek*, index. 49, kap. 49 bis.

³ *Br* för *vr* förekommer också i en svensk dialekt, nämligen i Nerkesmålet, se G. Djurklou: "Ur Nerikes Folkspråk och Folkklif" pag. 7. Denna öfvergång från *vr* till *br* är ett bevis för det, vi här öfvan påstått, att *v* i det gamla språket varit bilabialt, och icke såsom i den moderna svenskan labiodental (se § 23).

synar), fno. *nouðsynjar*, nt. pl. af *nouðsyn*, och *osinum*, fno. *úsynjum* (se pag. 15). Efter *y* skrives i GL. intet *i*, förmodligen emedan halfvokalen icke på ett nog märkbart sätt förmådde göra sig hörbar i uttalet efter detta ljud: *Visbyar* 45: 1 (jfr. fno. *béjar*, gt. sing. af *bér*), *flyandi* S: 3, fno. *flýjandi*. Dock skrives *husfroyia* med *i* efter *oy* 36: 1, fno. *húsfreyja*.

§ 26.

Konsonantinskjutning eger i GL. rum, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med bruket i fsv., i följande fall:

1:o *d* inskjutes mellan *ll* och *r* samt *nn* och *r*: *sciendr* 19: 8, fno. *skellr*, præ. af *skella*; *faldir* (för *faldr* § 30) 20: 15, fno. *fellr*, præ. af *falla*; *aldra* 9 rubr., fno. *allra*, gt. pl. af *allr*; *vindr* 4, fno. *vinnr* eller *viðr*, præ. af *vinna*; *sandr* 4, fno. *sannr* eller *saðr*; *andrar* 8: 2, *andrum* 25: 3, *andru* 19: 23, fno. *aðrar*, *øðrum*, *øðru*, af *annarr*; *mandr*, fno. *maðr* (*mannr*). I de två sistnämnda orden vexlar *ndr* med *pr* i GL.: *aprir* 28: 5, *aprar* 2: 2, *aþrum* 25: 5 o. s. v.; *mandr* läses enligt Säve (Urk. p. 61) i GL. 40 ggr, men *maþr* 54 ggr.¹

2:o *b* inskjutes regelbundet mellan *m* och *r*: *draumbr* S: 1; *sembr* S: 6, fno. *semr*, præ. af *semja*; *hambri* 8 pr., fno. *hamri*, dat. sing. af *hamarr*. Vidare är *b* inskjutet mellan *m* och *l* uti *umbla* 3: 4 (B. *humbla*), fno. *humli*; deremot *þumlingr* 19: 10, *gamlar* 20: 14 utan inskjutet *b* (jfr. Säve Urk. p. XXIII² och Rydq. IV 230).

3:o *p* inskjutes mellan *m* och *t*: *sempt* sic (*pitta* ir oc *sempt* sic) 31, fno. *samzk* (af *semjask*). Denna fullständigare form förekommer emellertid blott på det anförda stället; annars heter det alltid *semp* sic (eller sammanskrifvet *sempsic*), med bibehållande af det inskjutna *p*, men med bortkastande af det till flexionen hörande *t*: se 24: 4, 52, 53 m. fl. st.

Alla de nu omtalade slagen af konsonantinskjutning hafva fgutn. och fsv.

¹ Troligtvis har ett eufoniskt *d* äfven inskjutits mellan *ll* och *s* samt *nn* och *s*, ty för dessa ljudförbindelser har GL. öfverallt *lz* och *nz* (om betydelsen af tecknet *z* se § 17): *gulz* 15 pr, 32, fno. *gulls*; *falz* 20: 14 för *falls*, fno. *felsk*, af *fallask*; *alzvaldanda* (för *allsv.*) 1; *manz* 2: 3, 36: 3 m. fl. st., fno. *manns*; *banz* 8: 1, gt. af *bann*. Äfven skrives ett par gånger *z* efter enkelt *n*: *senz* (*sui*) 3: 3, *venzl* 4 (d. ä. **vénzl*, af fno. *vēna*). Jfr. Rydq. IV 306.

² Enligt Säve a. st. skulle *b* äfven vara inskjutet i *stumbli* 25 pr. och 2; men i detta ord hör *b* utan tvifvel till sjelfva stammen, se Rydq. II 192.

gemensamma, deremot har man i GL. intet exempel på den inskjutning af *p* mellan *m* och *n*, som ofta eger rum i fsv.; man har i GL. blott *hemna* och *nemna*, fsv. *kæmpna* och *hæmna*, *næmpna* och *næmna* (Rydq. IV 316).

§ 27.

I GL. förekommer ofta i ordens slut ett *n*, som icke har någon motsvarighet i fno. Detta *n* kan dels vara ursprungligt, dels ett senare, oorganiskt tillägg. Af förra slaget anser jag *n* vara uti verbens tredje person plur. i konj., som i GL. städse ändas på *-in* (pass. *-ins*),¹ samt i de neutrala pluralformerna *augun* och *oyrun*, fno. *öugu* och *øyru*. I præp. *fran* (3: 3, 13 pr. m. fl. st.) synes *n* ersätta ett äldre *m*, som i fno. *frá* spårlöst försvunnit (se Rydq. IV 28). Ett senare tillagdt, oorganiskt *n* träffas ofta i tvåstafviga ord på *-i*, der *n* måhända blifvit vidhängdt blott i analogi med de talrika konjunktiformerna på *-in*. På detta sätt uppfattar jag *n* i komparativerna, hvilka i GL. merendels ändas på *-in*, när intet substantif omedelbart följer, t. ex. gierir maþr manni sar, att eþa *flairin* 19 pr.; uela tueir um eþa *flairin* 14: 1; en þair hafa bol *flairin* 28: 8; rekendr sein ai *lengrin* 36: 1; sácar engar ma siettungr sykia *hoyrin* 31.² När deremot komparativen står såsom attribut framför sitt substantif, antager han aldrig *n*, t. ex. *flairi* hag 19: 37; *flairi* garþa 20: 6, 50; *flairj* rikir menn S: 3; *hoygri* lag 32. Ett parasitiskt *n* träffas i GL. ytterligare i följande ord: *oqueþinsvitr* 17: 4, *oqueþinsorþ* 39,

¹ Exempel: *symin* (fno. *sómi*) 2: 2, *gangin* 6: 1, *wirþin* 10, *flyin* 13 pr, *raþin* 13: 5, *fallin* 17: 4, *gingin* (præt. konj. af *ganga*) 2: 2, *warin* (præt. konj. af *vera*) S: 1, *scriþin* (præt. konj. af *skriþa*) S: 1, *mattin* (fno. *métti* af *mega*) S: 2, *þorftin* (af *þorfa*) S: 2, *kallapin* S: 2, *lyptins* 31, *loysins*, *wirþins*, *festins* 63: 1. I exemplet: "þa flyi land oc *liggi* huerium manni þriar marcr viðr sum hana hysir," 2: 2 förekommer en konjunktiform på *-i*, hörande till ett pluralt subj. Men det bör observeras, att subj. *marcr* står efter præd., skildt från detsamma genom tre ord. Det är därför sannolikt, att skrifvaren kommit att sätta præd. (*liggi*) i sing., utan att tänka på att ett pluralt subj. *marcr* skulle följa. Om konjunktif på *-in* och pluralformerna *augun*, *oyrun* komma vi ytterligare att orda i form-läran. Till denna uppskjuta vi också behandlingen af de i fgn. förekommande pronominalformerna: *engin* (nt. sing. mask.), *engun*, *þissun*, *hueriun*, *huilikin*, *þaun* och *bepin* (fno. *bēði*).

² Komparativus på *-in* förekommer ytterligare på följ. ställen: þa tacr þann sum hoygstr ir oc ai *flairin* 12; en synir karls iru *flairin* 20: 1; varþa synir *flairin* eptir mann 20: 12; þa schulu ai *flairin* aca 24 pr.; iru bryþr *flairin* 28: 8. Komparativus på *-i*, utan att substantif omedelbart följer, förekommer i följande exempel: en *flairi* hafa garþ auman 25: 6, en þrel far *flairi* (sc. *hag*) þan tu gin ainu 19: 37; sakir þar sum *smeri* ieru 8: 2; raipcleþi oc raipvengi schierins ai *smeri* 24: 3; biscop(s) sac j Gutlandi ier ai *hoyþri* (= *hoygri*) þan þriar marcr S: 5 sl.

jfr. fno. *úkvæðisorð*; *oloyfins* 26: 7, men *oloyfis* 35, 56 pr; *huergin* 64, men *huergi* 8: 1, 24: 4, 36: 2; *paigin*, för *poygin* (B. *thoyghin*), 20: 7, men *poygi* 20: 15, 28: 7.

§ 28.

1. *Konsonantutstötning* eger stundom rum i GL. till undvikande af hårda konsonantmöten: *crisnu* 1 för *kristnu* (af *kristna*, fno. *kristni*), men gt. sing. *crisnur* S: 4; *crisna* S: 4 för *kristna* (gt. plur. af adj. *kristin* samt præs. inf.), men i samma kapitel: *cristna* siþi, *cristnum* landum; *cristnir*, *syscana* 24: 5 bis, för *syskana*; *byrslufulk* 56, för *byrgslufulk* (af *byrgsla*, af verbet *byrgia*). Vidare är *r* ett par gånger utstött ur *fyrsti* (fno. *fyrstr*, den obest. formen af detta ord brukas icke i GL.): *fysti* 25 pr, *fystu* 32 (jfr. Säve Urk. p. XXIX). I *atr*, fno. *aptr*, är *p* utstött förmodligen med den föregående vokalens förlängning, liksom i sv. *äter* (se Rydq. IV pag. 344).¹

2. *Konsonantomflyttning*. När man i GL. 25: 6 läser *gaþr* för *garþ*, så har detta beteckningssätt sannolikt ingen betydelse för uttalet, utan är blott ett skriffel. För ett blott skriffel anser jag också *haft* för *halft* 23 pr. Deremot torde bokstafsomflyttningen beteckna en verklig ljudomflyttning i följande fall, som ega motsvarighet i fsv. och fno. handskrifter (se Rydq. IV p. 454 och Bugges upplaga af Sæmundar Edda pag. 419): *sonch* för *sochn* (så B.) 6: 1, *silgdu* för *sigldu* (af *sigla*) S: 4, *elpti* för *efldi* (af *efla*).² S: 1. I kap. 43: "cumbr fastr weþur ocliptr til manz, þa taki ertaug firi hepta *launs*; kennjs hann ai atr, þa taki so *launs* sum firi annur lamb" är, enligt hvad prof. Bugge visat, *launs* icke skriffel för *laun*, utan står genom omflyttning af *sn* till *ns* för *lausn*, fsv. *lösn*. Se T. f. F. og P. Ny Række III p. 265 f.

§ 29.

Assimilation. 1. Ett af de mest utmärkande drag, hvarigenom fsv. skiljer sig från fno., är, att assimilation af *nk* och *nt* till *kk* och *tt* eger rum i ett

¹ I ordet *eluiſt* S: 1 (þa war gutland so *eluiſt* at þet daghum sanc oc natum war uppi) eger en utstötning af två konsonanter rum, då *eluiſt* enligt prof. Bugges förklaring (se T. f. F. og P. Ny Række III p. 260 f) står i st. f. *elvitskt*, af ett adj. *elvitskr*, som prof. B. härleder af pronominalstammen **el*, annan (lat. *alius*), och fgutn. *vittr*, fno. *véttr*, väsen; *elvitskr* = "hjemsogt af fremmede Væsener d. e. *hjemsogt af Trolldskab*."

² Af *efldi* skulle man närmast efter omsättningen erhållit *elfdi*, men då *fd* icke varit någon i språket bruklig ljudförbindelse, så har *fd* öfvergått till *ft*, som sedan såsom vanligt blifvit *pt* enligt § 23. Jfr. Rydq. I 107.

jämförelsevis ringa antal af ord i det förra spåket, medan den är nästan fullständigt genomförd i fno. I denna punkt öfverensstämmer fgutn. med fsv. Assimilation af *nt* till *tt* förekommer i GL. i ordet *vittr*, hvilken form dock träffas blott på två ställen: acc. sing. *vittr* S: 6, gt. pl. *vittra* 17 pr; den vanliga formen är *vintr*, utan assimilation (se 2: 3, 6: 5, 17: 2, m. fl. st.); fsv. har också både *vitter* och *vinter* (Rydq. II p. 168); fno. *vetr* (för *vettr*, *vittr*). Vidare kvarstår *nt* i *klinta* S: 4 (se pag. 14 not. 2), fsv. *klinter* (Rydq. III 100), fno. *klettr*, samt i imperat. *bint* af *binda* (se pag. 37), fno. *bitt* (fsv. har förmodligen liksom fgutn. haft *bint*, jfr. fsv. *bant*, fno. *batt*, præ. af *binda*, Rydq. IV p. 343). *Kk* för ursprungligt *nk* finner man i GL. uti *þykkia* 8: 1, fsv. *þykkia*, fno. *þykkja*, got. *þugkjan*; *drikka* 24 pr, fsv. *drikka*, fno. *drekka*, got. *drigkan*; *drykkia* (subst. fem.) 4, fsv. *drykkia* (Rydq. II 224), fno. *drykkja*. Men oftast kvarstår *nk* här såsom i fsv.: *ankul* 23: 4, fsv. *ankul*, fno. *þkkla*; *enkia* 20: 5, fsv. *ænkia*, fno. *ekkjia*; *singva* (*sanc* S: 1, *sinker* Add. 5: 2), fsv. *siunka*, fno. *søkva*; *stingva* 23: 3, fsv. *stiunka*, fno. *støkkva*, got. *stigqan*; *druncna* 20: 11, fsv. *drunkna* eller *drukna* (Rydq. I 191), fno. *drukna*. Ett ord, som i fsv. har assimilation af *nk* till *kk*, har i fgutn. bevarat *nk*: *punki* 19: 28, fsv. *þukki* eller *þokki* (Schlyters lexikon pag. 753), fno. *þokki*.

2. I fno. öfvergå efter långa vokaler samt i afledningsändelser *lr* och *nr* till *ll* och *nn*. Förmodligen har denna assimilation i samma utsträckning funnits också i fgutn., men i GL. göres skilnad mellan de former, som i fno. sluta på *ll* och *nn*, och dem, som sluta på enkel konsonant, endast då, när den föreg. vokalen blifvit förkortad (*ann* för *ainn*, § 16). Vi finna visserligen *nt* sing. *þrell* 16: 2, 19: 37 bis, svarande till fno. *þrëll*, men också acc. *þrell* 16: 2, svarande till fno. *þrël*, och vanligen heter både *nt*. och acc. *þrel*; *nt*. *þrel* 6: 5, 16: 2 bis, 19: 37 bis, acc. *þrel* 8 pr. Vidare träffa vi *lykil* (*nt*. sing.) 36: 1, fno. *lykill*; *axul* (*nt*. sing.) 26: 7, fno. *þxull*, jfr. acc. *ancul* 23: 4; *gamal* (*nt*. sing. m.) 60, fno. *gamall*; *schin* 19: 7, fno. *skínn* (præs. af *skína*); *drotin* (*nt*. sing.) 2: 3, fno. *dróttinn*.¹ — I fno. eger också stundom assimilation rum af *lr* till *ll* efter korta vokaler, nämligen i præ. sing. af starka och svaga verb: 2 och 3 sing. præ. af fno. *stela* kan heta både *stelr* och *stell* (jfr. Wimmer

¹ Blott på ett ställe träffar man i GL. en ordform, som svarar till en fno. form med af *sr* uppkommet *ss*, nämligen *nt*. sing. mask. *laus* 44, fno. *lous*, för **lousr*. Ordet *las*, fno. *láss*, som förekommer i nmt. sing. 36: 1, 37: 1, har förmodligen i gutn. varit neutr. såsom man kan finna af exemplet Add. 5 pr.: *thi at eyns et hus ella laas wari til brutit*. Jfr. Rydq. II 33.

Fno. Forml. § 108, a). I GL. ändas dylika præsensformer på *l* eller *ll*, hvilket senare dock mycket väl kan stå för enkelt *l*: *stiel* 38 qvater, af *stiela*, fno. *stela*; *sell* 20: 13, *sel* 28: 5 bis, af *selia*, fno. *selja*; *dyl* 39 pr., af *dylia*, fno. *dylja*; *hyll* 62, *hyl* 19: 6, af *hylia*, fno. *hylja*; *schil* 32, af *schilia*, fno. *skilja*.

3. En tillfällig assimilation, föranledd af sträfvän efter bekvämare uttal, träffar man i GL. i följande ord: *laigulennningar* (jfr. följ. §) för *laigulendingr* 3: 2, men *utlendingr* 28: 6; *missumar* för *mipsumar* S: 6, men *mipssuumar* 9; *bryllaup* 24 rubr. och pr. ter, men *bryplaupum* index 24. *Staggapan* för *stap-gapan* S: 2 är väl, såsom också Rydqv. (IV 340) förmodar, blott skriffel.

§ 30.

Hjelpvokal. När ett i ordets slut stående *r* omedelbart föregås af en konsonant, brukas i GL. i allmänhet intet tecken till uttryckande af det hjälpljud, som hörts emellan *r* och den föregående konsonanten. Det skrives här såsom i de äldsta fno.—isl. handskrifterna: *maþr*, *markr* (fno. *merkr*), *lerþr* (fno. *lérðr* af *léra*), *verþr* (af *verpa*), *giefr*, *liggr* o. s. v. alla exemplen hemtade från kap. 2. Dock är detta hjälpljud stundom betecknadt i GL. och då vanligen med *i* t. ex. *laipingir* S: 6, *figir* 19: 10 och 32, *myþir* (fno. *móðr*, dat. s. af *móðir*) 20: 15, *sandir* för *sandr* 26: 9, (fno. *sannr*, *saðr*), *vindir* för *vindr* 22 (fno. *vinnr*, *viðr*, præs. af *vinna*), *faldir* för *faldr* 20: 15 (præs. af *falla*), *slitir* och *slitr* (præs. af *slita*) 23: 1, *viþir* för *viþr* (præp.) 7 pr. o. s. v. Två gånger är *a* användt som hjälpljud: *laigulennningar* (nt. sing.) 3: 2 och *laupar* 9, fno. *hløypr* (præs. af *hløupa*), och likaledes två gånger *u*: i *kunungur* S: 1 och *fielkunnugur* S: 2, der *u* tydligen är framkalladt af *u* i de föregående stafvelserna.

Här bör också omtalas den egenheten i handskriften af GL., att i ändelserna *-ar* och *-ir* vokalen ibland är utelemnad, både i nomina och verb. Sålunda står *varþr* för *varpar* 18: 1 (fno. *varðar*, gt. af *vorðr*) och 16: 2 (præsens af verbet *varpa*); *callr* för *callar* och *mopþr* för *mopir* 2: 2; *setr* för *setir* (fno. *settir*, subst. mask.) 26 pr; *lestr* för *lestir* (nmt. plur. mask. partic. af verbet *lesta*) 19: 18; *vaitr* för *vaitir* (præs. sing. af *vaita*) 11 pr. bis; *laifr* för *laifir* (præs. sing. af *laifa*) 35: 1 m. fl.

Återblick.

De viktigaste resultaten af den föregående framställningen kunna sammanfattas i följande hufvudpunkter:

I. Gutniskan har haft en gemensam utvecklingsperiod med fornsvenskan, sedan denna och fornnorskan afsöndrat sig från hvarandra såsom särskilda dialekter, hvilket framgår:

1:o deraf, att assimilation af *nk* och *nt* till *kk* och *tt*, som är nästan fullständigt genomförd i *fno.*, i *fsv.* och *gutn.* är inskränkt till ett ringa (på ett enda undantag när) för begge språken gemensamt antal af ord (§ 29);

2:o deraf att *o* i vissa ords rotutljud i *fgutn.* och *fsv.* svarar till *ú* i *fno.* (§ 6 mom. 2), en dialektskilnad, som är fullkomligt konstant och sannolikt ganska gammal (se Lyngby, dansk Antiqv. Tidskrift, 1858—60 pag. 252).

Anm. Inskjutning af *d*, *b* och *p* mellan vissa konsonanter (§ 26) samt bortkastandet af *h* framför *l*, *n* och *r* (§ 19, mom. 2) äro också punkter, hvari *fgutn.* och *fsv.* till skilnad från *fno.* öfverensstämman med hvarandra; men denna öfverensstämmelse är helt visst icke något arf från gemensamhetsperioden, utan beror på en yngre parallel utveckling.

II. Gutniskan har likväl tidigt afsöndrat sig från *fsv.* och bildat en från denna skild dialekt, hvilket visar sig:

1:o af den nästan totala frånvaron af *u-omljud* i gutniskan (§ 13), en punkt, hvari denna är ålderdomligare än alla de andra nord. dialekterna;

2:o deraf att gutniskan bevarat tveljuden *ai*, *au*, *oy*, hvilka i *fsv.* öfvergått till enkla vokaler, *e* och *ö*;

3:o Slutligen deraf, att gutniskan inom sig utvecklade åtskilliga dialekt-egenheter, som ställa densamma i en skarp motsats till systerdialekterna: diftongen *iu* har antagit formen *iau* (§§ 10 och 11); de öppna långa vokalljuden med undantag af *ō* hafva öfvergått till närmast beslägtade slutna ljud, det långa ä-ljudet till *ē*, det långa e-ljudet till *ī* och det långa ö-ljudet till *ȳ* (§ 8); *o* förekommer såsom kort vokal endast framför en bestämd ljudförbindelse (*r* + konsonant), annars har språket *u* både för ursprungligt *ō* och ursprungligt *ū* (§§ 5 och 8); *v* framför *r* har icke hållit sig i språket, men i st. f. att såsom i *fno.* alldeles falla bort har det dels bortfallit, dels förvandlats till *b* (§ 24); diftongerna *ai* och *au* hafva i vissa fall förkortats till *a*, hvarigenom sådana egendomliga former som *bratt*, *datt*, *baddus* uppstått (§ 16 mom. 2); præsens af *vera* har de eljes ingenstädes förekommande formerna *ir*, *ira* och *ier*, *ieru* (§ 4); adv. *här* har formen *hier* (*hiar*) (p. 30 not. 1).

När dessa för språket karakteristiska egenheter uppstått, kan icke afgöras; ty de gutniska runinskrifter, som med visshet äro äldre än GL., hafva intet i detta afseende upplysande ordförråd. Det enda, vi kunna påstå, är, att språket hade den form, vi lära känna genom GL., redan 1328; ty språkformen i den från detta år härstammande gotländska runkalendern (se pag. 24) afviker i intet afseende från den i GL. Vi träffa i kalendern exempel på följande gutn. dialekttegenheter: *iau* för fno. *jó* (*piaur*, *fiauratihi*, *iaul*); *y* för fno. *ó* (*bryra*, hvilket helt visst skall betyda *brypra*, icke *brépra*, fno. *bréðra*); *u* för fno. *ö* (*kusta*); *a* för *ai* framför dubbel konsonant (*att*); præsensformerna *ier* och *ir* (en gång skrifves *er*, hvilket förmodligen är skriffel för *ier*); adverbialformen *hiar*.

Rättelser.

Sid.	5	rad.	15	står: § 17	läs: § 16.
„	6	„	16	„ § 15	„ § 14.
„	8	„	24	„ är det urspr. <i>ī</i> behandladt på samma sätt som etc.	„ är det urspr. <i>ī</i> behandladt framför enkelt <i>v</i> på samma sätt som etc.
„	15	„	23	„ alltid	„ oftast.
„	27	„	23	„ <i>*meolva</i> , <i>*mjöl</i>	„ <i>*meolva</i> , <i>mjöl</i> .

Theoretiska former äro i afhandlingen enligt allmänt bruk utmärkta med tecknet *, som likväl stundom är uteglömdt, hvilket jag blott på detta sätt vill anmärka, då något missförstånd derigenom svårligen kan uppstå.